

ÚRAD SPLNOMOCNENCA
VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY
PRE ROZVOJ OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI

Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2021 – 2030

Jún 2021

Obsah

Úvod	4
Prostredie pre rozvoj občianskej spoločnosti	6
Povaha odporúčaní.....	7
Adresáti odporúčaní.....	7
Posúdenie realizovateľnosti odporúčaní.....	7
1 Občianska spoločnosť	8
1.1 Povedomie a potreba osvety o občianskej spoločnosti	8
1.1.1 Strategické odporúčania.....	9
1.1.2 Operatívne odporúčania.....	9
1.2 Občianska spoločnosť a východiská pre zlepšenie jej prostredia	10
1.2.1 Strategické odporúčania.....	11
2 Mimovládne neziskové organizácie	12
2.1 Súčasný stav MNO a východiská pre zlepšenie ich prostredia.....	12
2.1.1 Strategické odporúčania.....	13
2.2 Potenciál MNO	13
2.2.1 Rozvoj vnútro-sektorovej prierezovej spolupráce a transparentnosti.....	13
2.2.1.1 Strategické odporúčania.....	14
2.2.2 Profesionalizácia a budovanie personálnych kapacít.....	14
2.2.2.1 Strategické odporúčania.....	14
2.2.3 Prezentovanie, komunikácia a informovanosť.....	15
2.2.3.1 Strategické odporúčania.....	15
2.2.4 Budovanie infraštruktúry mimovládneho neziskového sektora	15
2.2.4.1 Strategické odporúčania.....	16
2.2.5 Vykonávanie všeobecne prospešných činností a služieb cirkvami a náboženskými spoločnosťami	16
2.2.5.1 Strategické odporúčania.....	17
2.3 Dáta a informácie o mimovládnom neziskovom sektore.....	17
2.3.1 Strategické odporúčania.....	17
2.3.2 Operatívne odporúčania.....	17
2.4 Úloha MNO pri poskytovaní služieb vo verejnom záujme	18
2.4.1 Strategické odporúčania.....	18
2.4.2 MNO v oblasti rozvoja sociálneho podnikania	18
2.4.2.1 Strategické odporúčania.....	19
2.5 Financovanie MNO	19

2.5.1 MNO a verejné zdroje	20
2.5.1.1 Strategické odporúčania.....	20
2.5.1.2 Operatívne odporúčania	21
2.5.2 MNO a fondy EÚ	22
2.5.2.1 Strategické odporúčania.....	23
2.5.3 MNO a súkromné zdroje	24
2.5.3.1 Strategické odporúčania.....	24
2.5.3.2 Operatívne odporúčania	24
3 Spolupráca MNO s verejným sektorom	25
3.1 Kontext spolupráce verejného sektora a MNO.....	25
3.1.1 Strategické odporúčania.....	25
4 Aktívny občan.....	27
4.1 Otvorené vládnutie.....	27
4.1.1 Strategické odporúčania.....	28
4.2 Participácia	28
4.2.1 Strategické odporúčania.....	29
4.3 Dobrovoľníctvo	30
4.3.1 Strategické odporúčania.....	30
4.3.2 Operatívne odporúčania.....	31
5 Národné a globálne výzvy pre občiansku spoločnosť a MNO	32
5.1 Výzvy do roku 2030	34
6 Implementácia Koncepce	36
6.1 Časový harmonogram	36
6.2 Nositeľ a gestor implementácie	36
6.3 Zdroje financovania	36
6.4 Systém monitorovania a evaluácia implementácie Koncepce	36
6.5 Systém riadenia rizík a podmienky realizácie.....	36
Záver	38

Úvod

Koncept myšlienky občianskej spoločnosti tvorí základ všetkých uvažovaní o nosných hodnotách, rozvoji a cieľoch celej spoločnosti a všetkých jej obyvateľov na Slovensku. Plánovanie základných opatrení a aktivít v prospech rozvoja občianskej spoločnosti je neodmysliteľnou súčasťou odborného prístupu celej verejnosti v prospech posilnenia postavenia občianskej spoločnosti. Primeraná a zodpovedajúca pozícia občianskej spoločnosti a jej najprezentovanejšej časti mimovládneho neziskového sektora je predpokladom pre vyvážené partnerstvo všetkých troch sektorov spolu s verejným a podnikateľským sektorom. Rovnocenné partnerstvo sektorov je prospešné pre každého člena partnerstva a vytvára dobré podmienky pre užitočnú vzájomnú spoluprácu a rozvoj celej spoločnosti. Konkrétne výsledky tejto spolupráce pomáhajú tiež riešiť problémy v spoločnosti, nastavovať čo najlepšie regulácie, odstraňovať prekážky občanov, zlepšovať ich život a posilňujú v spoločnosti vieru v demokratické inštitúcie, vieru vo fungovanie právneho štátu a demokratickú a spravodlivú spoločnosť. Predkladaná koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2021 – 2030 (ďalej len „Koncepcia“) je príspevkom k naplneniu tohto cieľa. Koncepcia nemá a ani nemôže mať ambíciu predložiť zoznam vyčerpávajúcich popisov, hodnotení a odporúčaní, ktorých splnenie by definitívne vyriešilo postavenie a vzťahy veľkej časti občianskej spoločnosti, mimovládnych neziskových organizácií (ďalej len „MNO“), ich vzťahov s verejnou správou (štátnou správou a samosprávou) a podnikateľským prostredím.

Koncepcia nadväzuje na predchádzajúci dokument Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2012 – 2020¹ (ďalej len „Koncepcia 2012 – 2020“), prijatý uznesením vlády Slovenskej republiky (ďalej len „SR“) č. 68 zo dňa 22. februára 2012,² ktorý bol implementovaný prostredníctvom jeho jednotlivých akčných plánov Koncepcie 2012 – 2020. Posledný Akčný plán na roky 2019 – 2020³ (ďalej len „AP 2019 – 2020“) v úlohe č. 13 zadefinoval prípravu a tvorbu nového koncepcného dokumentu do roku 2030. Potreba Koncepcie vychádza zo skúseností aktérov mimovládneho neziskového sektora na jednej strane, na strane druhej je požadovaná aj z prostredia verejnej správy, ktorá stále viac a viac koordinuje a zosúlaďuje svoju činnosť práve s organizáciami mimovládneho neziskového sektora.

Samotné podklady a text Koncepcie vznikali kontinuálne s finalizáciou konkrétneho návrhu v období od roku 2019 do roku 2021. Prípravu Koncepcie organizačne a odborne zastrešoval Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti (ďalej len „ÚSV ROS“), ktorý v tejto súvislosti zriadil aj pracovnú skupinu. Členmi pracovnej skupiny boli zástupcovia ÚSV ROS, Komory MNO pri Rade vlády SR pre MNO a vybraní experti mimovládneho neziskového sektora, ktorí na tvorbe Koncepcie aktívne participovali od roku 2019. Do samotnej tvorby návrhu Koncepcie vstúpila od marca 2020 situácia okolo pandémie Covid-19 s objektívnymi dôsledkami, ktoré mali vplyv na časový posun v rámci harmonogramu prípravy Koncepcie, rovnako na posun termínu ukončenia výstupov národných projektov realizovaných ÚSV ROS, na posun termínov plnenia úloh AP 2019 – 2020, nadväzujúcich pracovných stretnutí a pod. Príprava Koncepcie logicky nadväzovala na vyhodnotenie predchádzajúcej Koncepcie 2012 – 2020⁴ a jej akčných plánov. Príprava návrhu Koncepcie zároveň vychádza zo

¹ ÚSV ROS: Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2012 – 2020. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/koncepcia_rozvoja_os/Koncepcia-rozvoja-OS_2020.pdf.

² Uznesenie vlády SR č. 68 zo dňa 22. februára 2012. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/koncepcia_rozvoja_os/Uznesenie-vlady-SR-c68_KROS.pdf.

³ ÚSV ROS: Akčný plán Koncepcie rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2019 - 2020. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/akcne_plany/vlastny_mat.pdf.

⁴ Vyhodnotenie KROS 2012 - 2020 a jej akčných plánov https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/koncepcia_rozvoja_os/KROS%2012-2020_vyhodnotenie_FINAL.pdf

záväzného dokumentu „Metodika a inštitucionálny rámec tvorby verejných stratégií“, podľa ktorého bolo realizovaných sedem fáz procesu vypracovania samotného návrhu Konceptie.⁵

Finálne znenie Konceptie sa opiera hlavne o analýzy a odporúčania z unikátneho národného projektu financovaného z európskych štrukturálnych a investičných fondov (ďalej len „EŠIF“) z operačného programu Efektívna verejná správa (ďalej len „OP EVS“) pod názvom Kvalitnejšie verejné politiky prostredníctvom lepšieho poznania občianskej spoločnosti - stav a trendy občianskej spoločnosti a socioekonomický prínos MNO, (ďalej len „NP Výskum MNO a OS“) realizovaný ÚSV ROS.

Konceptia napĺňa zámer NP Výskum MNO a OS, ktorého cieľom bolo na základe získaných dát napomôcť tvorbe nových verejných politík a strategických rozvojových dokumentov.⁶ Konceptia je ukázkovým príkladom takéhoto participatívne vytvoreného strategického dokumentu, ktorý pomáha pripravovať nové ďalšie rozvojové plány a dokumenty, vrátane nových cieľov pre nové verejné politiky.

Počas realizácie NP Výskum MNO a OS bolo spracovaných niekoľko desiatok odporúčaní smerujúcich k rôznym aktérom v rozličných oblastiach fungovania občianskej spoločnosti a MNO. NP Výskum MNO a OS ponúka odporúčania, ktoré sa týkajú občianskej spoločnosti a MNO bez ohľadu na sektor ich pôsobenia. Tieto odporúčania sú podľa svojho obsahu zapracované do jednotlivých kapitol Konceptie.

Ďalšími podkladmi pre tvorbu Konceptie a jej odporúčania sú výstupy ÚSV ROS vychádzajúce z implementácie národných projektov alebo z vypracovaných analýz a dokumentov:

- dotazníkového prieskumu ÚSV ROS pre potreby prípravy novej Konceptie,
- Analýzy zverejňovania informácií v module dotačných schém⁷,
- dokumentu Existujúce postupy a metodiky dotácií poskytovaných zo štátneho rozpočtu z pohľadu efektívnosti, transparentnosti a účelnosti⁸,
- Analýzy stavu účelových zariadení cirkví a náboženských spoločností a ďalších subjektov zriadených cirkvami a náboženskými spoločnosťami, ktoré vykonávajú obdobné činnosti ako mimovládne neziskové organizácie⁹,
- výstupov Národného projektu Podpora partnerstva a dialógu v oblasti participatívnej tvorby verejných politík¹⁰,
- výstupov Národného projektu Efektívne zapojenie občianskej spoločnosti do implementácie a monitorovania EŠIF zavádzaním participatívnych postupov 3¹¹,
- Iniciatívy pre otvorené vládnutie a jej akčných plánov¹²,
- účasti ÚSV ROS na tvorbe a schvaľovaní iných súvisiacich verejných politík.

⁵ Metodika a inštitucionálny rámec tvorby verejných stratégií <https://www.mirri.gov.sk/sekcie/investicie/narodny-investicny-plan/vladne-materialy/metodika-a-institucionalny-ramec-tvorby-verejnych-strategii/index.html> a fázy procesu vypracovania návrhu Konceptie https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/koncepcia_rozvoja_os/Fazy20proc_esu20tvorby20KROS20podla20metodiky.pdf

⁶ Dáta boli získavané širokým participatívnym spôsobom prostredníctvom spolupráce vyše 60 expertov z prostredia MNO, 10 sektorových rád podľa všeobecne prospešných účelov MNO (podľa registra MNO) a samostatnej sektorovej rady pre mládež, odbornej projektovej rady, 48 fokusových skupín realizovaných v 7 krajinách, 2 prieskumov verejnej mienky, dotazníkového zberu dát, do ktorého bolo zapojených 740 MNO, v spolupráci s akademickým prostredím (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici), Štatistickým úradom SR, Ministerstvom hospodárstva SR, Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

⁷ Analýza zverejňovania informácií v module dotačných schém. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/otvorene_vladnutie/2020/b6_analyza_mds/Analyza_zverejnovani_a_informacii_v_module_dotacnych_schem_final_09.06.2020.pdf.

⁸ Existujúce postupy a metodiky dotácií poskytovaných zo štátneho rozpočtu z pohľadu efektívnosti, transparentnosti a účelnosti. Dostupné na:

⁹ ÚSV ROS: Analýza stavu účelových zariadení cirkví a náboženských spoločností a ďalších subjektov zriadených cirkvami a náboženskými spoločnosťami, ktoré vykonávajú obdobné činnosti ako mimovládne neziskové organizácie. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/aktuality/ros/2020/Analyzastav_stavu_u.z._cirkvi_a_nabozenskyh_spolocnosti_a_dalsich_subjektov_zriadenych_cirkvami_a_nabozenskými_spolocnosťami_ktore_vykonavaju_obdobne_cinnosti_ako_MNO.pdf.

¹⁰ ÚSV ROS: Podpora partnerstva a dialógu v oblasti participatívnej tvorby verejných politík. Dostupné na: https://www.minv.sk/?ros_np_participacia.

¹¹ ÚSV ROS: Efektívne zapojenie občianskej spoločnosti do implementácie a monitorovania EŠIF zavádzaním participatívnych postupov 3. Dostupné na: https://www.minv.sk/?ros_ptp_partnerstvo.

¹² ÚSV ROS: Iniciatíva pre otvorené vládnutie. Dostupné na: https://www.minv.sk/?ros_ogp.

Ďalšie odporúčania pre koncepciu prezentovali predstavitelia mimovládneho neziskového sektora na výročnej konferencii MNO Orbis Civitates v Bratislave v dňoch 18. a 19. októbra 2019. Ďalšie odporúčania sa opierajú o dokumenty:

- Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj¹³,
- Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie rokov 2020 - 2024¹⁴,
- Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030¹⁵,
- dokument Príspevok mimovládnych neziskových organizácií a občianskych iniciatív k riešeniu Korona-krízy¹⁶.

Strategické odporúčania sú nosným obsahovým ťažiskom koncepcie pre roky 2021 - 2030. Tieto odporúčania reagujú na kľúčové problémy a smerujú k zlepšeniu prostredia pre rozvoj občianskej spoločnosti a MNO. Problémy sú v rámci odporúčaní vnímané prostredníctvom ich naliehavosti, možných negatívnych dopadov v prípade ich neriešenia alebo kvôli ich nepopierateľnej závažnosti. Odporúčania vychádzajú zo zámeru zlepšenia podmienok pre občiansku spoločnosť oproti súčasnému stavu. Týkajú sa na jednej strane tých aspektov prostredia, v ktorých je žiaduce udržať pozitívne trendy a javy, ako aj oblastí, v ktorých zistenia výskumu indikujú neuspokojivé trendy a tendencie. Inými slovami, v niektorých oblastiach je potrebné udržať pozitívne smerovanie, v iných je naopak potrebné zvrátiť negatívne trendy.

Prioritou koncepcie je:

- **posilniť vzťah medzi občianskou spoločnosťou, MNO a verejnou správou,**
- **zabezpečiť a realizovať rovnocenné partnerstvo občianskej spoločnosti, MNO a verejnej správy, vrátane vytvorenia všetkých podmienok pre jeho naplnenie,**
- **stabilizovať a pozitívne rozvíjať legislatívne a finančné prostredie pre existenciu, činnosť a rozvoj subjektov občianskej spoločnosti, vrátane MNO,**
- **podporovať a rozvíjať participáciu a aktívne občianstvo,**
- **zvyšovať dôveryhodnosť a renomé občianskej spoločnosti a MNO,**
- **podporovať odolnosť občianskej spoločnosti a MNO.**

Prostredie pre rozvoj občianskej spoločnosti

Prostredie pre rozvoj občianskej spoločnosti je kontext, v ktorom sa realizujú základné práva a slobody, ako aj uplatňujú hodnoty slobody a demokracie. Toto prostredie tvoria občania, organizácie občianskej spoločnosti (formálne i neformálne iniciatívy, hnutia, spolky, združenia, platformy...), akademická sféra, médiá, cirkvi a náboženské spoločnosti, odbory a iné demokratické inštitúcie. Pri analýze prostredia pre rozvoj občianskej spoločnosti je zároveň dôležité brať do úvahy aj vzťah medzi jednotlivými aktérmi navzájom - medzi verejnou správou a občianskou spoločnosťou, občianskou spoločnosťou a podnikaním, občanmi a MNO, ako aj vzájomný vzťah medzi aktérmi občianskej spoločnosti (MNO, občianske iniciatívy, občania...) a prostredím (regulatívny, normatívny a kultúrny kontext) a v neposlednej miere aj vzťah medzi samotnými MNO navzájom voči sebe.

¹³ Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj. Dostupné na: <https://www.mirri.gov.sk/sekcie/investicie/agenda-2030/index.html>.

¹⁴ Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2020 – 2024. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24756/1>.

¹⁵ Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/25655/1>.

¹⁶ dokument Príspevok mimovládnych neziskových organizácií a občianskych iniciatív k riešeniu Korona-krízy https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/rada_vlady_pre_mno/rokovania/2020/22_rokovanie/priloha_2_MNO_navrhy.pdf
https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/rada_vlady_pre_mno/rokovania/2020/22_rokovanie/MNO_poma_haju%20a%20zdroje.pdf

Pri tvorbe odporúčaní tvorili ich základný rámec práva a slobody, ako sú právo na združovanie vrátane práva na získavanie a zabezpečovanie zdrojov, právo na zhromažďovanie, právo na prístup k rozhodovaniu, sloboda vyjadrovania, právo na súkromie, právo na prístup k informáciám a ďalšie, ktoré sú garantované ústavou a medzinárodnoprávnymi dohovormi, ktorých je SR signatárom. Tie sú realizované v kontexte, ktorého dôležitou súčasťou sú kultúrne a kognitívne faktory - postoje, očakávania jednotlivých aktérov, ako aj normatívne faktory, teda hodnoty. Hodnoty napomáhajúce rozvoju občianskej spoločnosti sú hodnoty demokracie, nediskriminácie, spravodlivosti, tolerancie, solidarity a inkluzivity.

Povaha odporúčaní

Odporúčania formulované v tomto dokumente vychádzajú z analýzy stavu na strane prostredia občianskej spoločnosti a MNO, teda celkového kontextu, ako aj aktérov a ich vzťahov. Vo viacerých častiach tohto dokumentu sú odporúčania formulované s rozlíšením na:

- strategické,
- operatívne.

Strategické odporúčania sú formulované ako rámcové riešenia identifikovaných problémov, ktoré smerujú k zmene súčasného, spravidla neuspokojivého stavu v problémovej oblasti nielen de iure, ale predovšetkým de facto, t. j. v aplikačnej praxi.

Strategické odporúčania majú niekedy charakter ambície, ktorá je podstatná pre zmenu v danej oblasti, pričom očakávaná zmena môže nastať len postupne. Preto viaceré strategické odporúčania majú charakter strednodobých odporúčaní. Zároveň to však nevylučuje, že niektoré strategické odporúčania sú myslené ako krátkodobé, a teda realizovateľné v krátkodobom časovom horizonte.

Strategické odporúčania boli rozpracované do operatívnych odporúčaní, teda do ich konkrétnej aplikačnej praxe (do podoby konkrétnych návrhov zmien v regulatívnej oblasti, či vo vzťahu k aktérom, alebo návrhov konkrétnych opatrení, v podobe projektov, resp. programov).

V niektorých prípadoch sú uvádzané aj príklady operatívnych odporúčaní, respektíve návrhy konkrétnych riešení, ktoré majú primárne krátkodobý charakter, ale môžu mať aj strednodobý charakter. Strategické a operatívne odporúčania budú základnou oporou pri tvorbe akčných plánov, ktoré budú logicky nadväzovať na Konceptiu 2012 – 2020 a budú predstavovať aplikačnú nadstavbu (aplikačné pokračovanie) Konceptie 2021 – 2030.

Adresáti odporúčaní

Adresáti strategických a operatívnych odporúčaní (ďalej len „odporúčania“) tohto materiálu sú ústredné orgány štátnej správy (ďalej len „ÚOŠS“) – vláda SR, ministerstvá a nimi priamo riadené organizácie a ostatné ÚOŠS. Medzi ďalších adresátov týchto odporúčaní patrí aj samospráva, MNO, ako aj ďalší aktéri z verejného a súkromného sektora, ako sú vzdelávacie a výskumné inštitúcie, cirkvi a náboženské spoločnosti, médiá a nakoniec i občania v najširšom slova zmysle.

Posúdenie realizovateľnosti odporúčaní

Odporúčania vychádzajú z mapovania socioekonomického prínosu MNO a analýzy stavu problémových miest a vývojových trendov v oblasti občianskej spoločnosti a pre potreby tvorcov verejných politík ich možno považovať za „evidence-based“.¹⁷

¹⁷ „evidence-based“ - založené na dôkazoch (overené, podložené, dokázané, vierohodné)

1 Občianska spoločnosť

Vo všeobecnosti môžeme občiansku spoločnosť stále definovať ako prostredie pre aktivitu občanov, ktorí tvoria tmeliacu silu v spoločnosti medzi súkromnou a verejnou sférou. Teda prostredím pre dialóg medzi rôznymi názormi a formovanie verejnej mienky, a to mimo rodiny, podnikania a verejnej správy. Respektíve ako prostredie medzi verejnou správou, rodinou a podnikaním, ktoré je tvorené aktívnymi jednotlivcami, organizovanými formálnymi a neformálnymi skupinami, vytváranými dobrovoľne s cieľom reprezentácie svojich hodnôt a záujmov, ich ochrany a rozširovania.

Občianska spoločnosť je chápaná ako dobrovoľné vyjadrenie záujmov a aspirácií aktívnych jednotlivcov, ktorí sa združujú v rámci spoločných záujmov, hodnôt a cieľov, a mobilizujú sa smerom ku kolektívnej aktivite. Väčšina definícií občianskej spoločnosti je založená na definovaní ich základných charakteristík. Jedna kategória definícií sa tak sústreďuje na aspekty ako sú politiky, individuálna sloboda a moc, iné vyzdvihujú ich ekonomické funkcie alebo predstavu sociálneho kapitálu a kohézie. Primárne je však potrebné pochopiť, že občianska spoločnosť nie je monolitická, homogénna alebo samostatná jednotka, ale je to prostredie, ktoré predstavuje súbor vzťahov medzi všetkými zložkami spoločnosti.

1.1 Povedomie a potreba osvety o občianskej spoločnosti

Občianska spoločnosť na Slovensku sa neustále rozvíja a čoraz viac sa stáva plnohodnotnou a reálne partnerskou súčasťou celej spoločnosti. Občianska spoločnosť a MNO majú pre svoju činnosť vybudovaný funkčný základný legislatívny a finančný rámec upravujúci ich registráciu, činnosť, finančnú podporu a kontrolu. Občianska spoločnosť vykonáva svoje činnosti a aktívne vystupuje a presadzuje svoje záujmy, ciele a účely. Skladá sa z aktérov, ktorí reprezentujú široké spektrum názorov, presvedčení a návrhov na riešenia pre jednotlivé oblasti, situácie, regulácie, resp. pre celú spoločnosť, a to na národnej aj globálnej úrovni. Rôzni aktéri občianskej spoločnosti často spolupracujú navzájom, resp. s inými sektormi. Na druhej strane heterogénne prostredie občianskej spoločnosti a MNO je často prostredím názorových stretov¹⁸.

Výrazná väčšina respondentov z výskumu verejnej mienky, ktorý sa realizoval ako súčasť projektu NP Výskum MNO a OS, sa zhodla na tom, že občianske iniciatívy a MNO sú pevnou súčasťou demokratickej spoločnosti. Zároveň panuje zhoda na tom, že MNO uspokojujú potreby občanov tam, kde na to nestačí aktivita subjektov verejnej správy. Respondenti výskumu oceňujú, že väčšina MNO a občianskych iniciatív prispieva rozvoju a prospechu obyvateľov krajiny. Prevažuje názor, že ak chcú občania ovplyvniť riešenie problémov, mali by byť aktívni v občianskych iniciatívach a MNO. Zároveň je vo verejnosti značne rozšírené očakávanie, že štát by mal väčšmi podporovať občianske iniciatívy a činnosť MNO.

Ako ukazuje NP Výskum MNO a OS názory na ekonomickú stránku fungovania MNO a občianskych iniciatív však už nie sú natoľko priaznivé. Iba o čosi viac ako polovica respondentov je presvedčená o čistote a transparentnosti hospodárenia väčšiny MNO a občianskych iniciatív, kým vyše dve pätiny zaujali kritický alebo vyhýbavý postoj. Približne dve pätiny respondentov (44 %) sa stotožnili s názorom, že „väčšina mimovládnych organizácií a občianskych iniciatív presadzuje ciele zahraničných sponzorov a slúži cudzím záujmom“, kým podiel respondentov, ktorí takéto obvinenie odmietli, nedosahoval ani polovicu. Značná časť verejnosti nepozná žiadnu konkrétnu MNO.¹⁹ Bežní občania neraz netušia, že mnohé užitočné služby či aktivity nie sú produktom zamestnancov verejnej správy, ale pochádzajú z mimovládneho neziskového prostredia. Rovnako si v mnohých prípadoch neuvedomujú, že oblasť pôsobenia občianskych organizácií je veľmi široká a pokrýva množstvo potrieb a uskutočňuje veľký počet funkcií.

¹⁸ Napr. pro-life/pro-choice, LGBTI organizácie/konzervatívne organizácie, strety v environmentálnych témach, bezdomovectvo/niektoré sociálne služby, rôzne odlišné názory analytických MNO a pod.

¹⁹ Až 57 % respondentov nevedelo uviesť aspoň jednu organizáciu.

1.1.1 Strategické odporúčania

- Posilniť dôveru občanov voči zložkám občianskej spoločnosti, najmä MNO a občianskym iniciatívam, aby prišlo k prehĺbeniu znalostí o ich pôsobení a prínose pre rozvoj spoločnosti.
- Priblížiť aktivity organizácií občianskej spoločnosti verejnosti, podporiť v nej presvedčenie o ich význame, užitočnosti a širokospektrálnosti, a to zviditeľnením konkrétnych organizácií a ich aktivít, na lokálnej, regionálnej, národnej aj medzinárodnej úrovni.²⁰
- V prostredí mimovládneho neziskového sektora otvárať diskusie o zdrojoch nedôvery a o opätovnom postupnom budovaní dôvery naprieč spoločnosťou, ako aj v rámci sektorov²¹.
- Posilňovať vnímanie občianskej spoločnosti ako rovnocenného partnera verejnej správy a podnikateľského sektora, t. j. vnímanie rovnocenného postavenia všetkých troch sektorov navzájom voči sebe.

1.1.2 Operatívne odporúčania

- Neustále vysvetľovať²², čo je občianska spoločnosť, kto je subjektom občianskej spoločnosti (súčasťou vysvetľovania je posilňovanie „brandu“ občianskej spoločnosti)²⁴, čo je spoločnosť a kto je občan, kto je aktívny občan, čo znamená spoločnosť občanov a čo znamená občianska spoločnosť.
- Zčať diskusiu o ustálení pojmoslovia v témach občianskej spoločnosti.²⁵
- Aktívne a systematicky pracovať s mýtmi na tému občianskej spoločnosti, poukazovať na pozitívne aktivity aktérov občianskej spoločnosti a MNO a ich konanie pre spoločenské dobro a eliminovať rozširovanie nepravdivých informácií o občianskej spoločnosti a mimovládnom neziskovom sektore.
- Systematicky vysvetľovať kontrolné funkcie občianskej spoločnosti.²⁶
- Posilniť občianske vzdelávanie na školách naprieč všetkými stupňami vzdelávania a začať už od materských škôl.²⁷
- Zvýšiť záujem vysokých škôl o zadávanie tém o občianskej spoločnosti pre záverečné kvalifikačné práce na aktuálne témy.

²⁰ Za kľúčové považuje veľkú časť mimovládneho neziskového sektora potrebu vysvetľovať nepravdivosť a nesprávnosť mylnej predstavy, že MNO môžu vykonávať svoju činnosť iba na báze dobrovoľníctva, bez akéhokoľvek finančného zabezpečenia.

²¹ Zo strany občianskej spoločnosti je žiaduce prestať vnímať verejnú správu ako nepriateľa/konkurenta.

²² Dané pojmy je potrebné vysvetľovať napriek viac ako 30 rokom budovania občianskej spoločnosti.

²³ „brand“ – značka, identita, meno, symbol, označenie, či kombinácia týchto pojmov

²⁴ Na základe fokusových skupín sa ukazuje ako nevyhnutné spolupracovať so širokým spektrom občianskych združení pri vytváraní tzv. „brandu“ občianskej spoločnosti na Slovensku. Problémom je, že v určitom okamihu tvorba „brandu“ bola ponechaná na jednej strane nepriateľom otvorenej spoločnosti z prostredia extrémistických síl a na druhej strane byrokratickým štruktúram, ktoré nevhodným spôsobom pomenovávajú jednotlivé zložky občianskej spoločnosti výlučne z funkčného hľadiska, zužujúceho vnímanie dôležitosti rozmanitých aspektov činnosti aktérov občianskej spoločnosti.

²⁵ NP Výskum MNO a OS poukázal na to, že je vítané do vnútra občianskeho sektora vyjasňovať, ktoré pojmy sú ešte dnes relevantné, ktoré je vítané používať do budúcnosti a následne ich komunikovať do sektora i vo vzťahu k verejnosti.

²⁶ MNO samy seba vnímajú ako "strážnych psov" dozerajúcich na dodržiavanie demokratických pravidiel hry. I v tých na prvý pohľad najmenej politicky orientovaných aktivitách sa nejaké politikum nachádza, no štruktúry občianskej spoločnosti sa často k tomu zdráhajú priznať.

²⁷ Škola by sa mala stať pre mládež skutočným miestom „nácviku“ občianskych čností a participatívnych zručností. Občiansky zrelí a aktívni učitelia môžu v žiakoch a študentoch prebudiť záujem o veci verejné a vďaka osobnému príkladu aj odvahu a chuť angažovať sa pri riešení problémov. Podobne by sa škola mala stať prostredím, kde sa pestuje kritické myslenie, ktoré sa nevyhýba diskusií o páľivých problémoch dneška a nezatvára si oči pred priťažlivosťou extrémizmu pre časť mládeže.

- Najmä vo verejnoprávnych médiách vytvoriť priestor zameraný na pravidelné zviditeľnenie činnosti a prínosu občianskej spoločnosti, MNO a občianskych iniciatív, ako aj na objasnenie podmienok ich pôsobenia.

1.2 Občianska spoločnosť a východiská pre zlepšenie jej prostredia

Problematické trendy vo vzťahu najmä štátnej moci a občianskej spoločnosti prevažovali v rôznych podobách počas celých troch dekád po páde socialistického režimu a spoločensko-politických zmenách v novembri 1989. Striedali sa obdobia spolupráce verejnej správy so štruktúrami občianskej spoločnosti s rôznymi pokusmi o oklieštenie podmienok fungovania občianskej spoločnosti najmä vo vzťahu k niektorým ľudsko-právnym, watchdogovým, advokačným organizáciám, organizáciám založeným zahraničnými subjektmi (resp. spolupracujúcimi so zahraničím), analytickým organizáciám, think tankom, či v rámci podceňovania prínosu MNO poskytujúcich sociálne a iné služby. Ukázalo sa, že v štátno-paternalistickom modeli fungovania spoločnosti občianska spoločnosť síce môže disponovať inštitucionálnym, legislatívnym a finančným zakotvením, ale je skôr trpenou zložkou spoločnosti, než rešpektovaným a podporovaným partnerom verejnej správy. Realizovaný NP Výskum MNO a OS zvýrazňuje argumenty v prospech vzájomnej spolupráce verejnej správy a občianskej spoločnosti vrátane mimovládneho neziskového sektora.

V kontexte úsilia o zvyšovanie úrovne blahobytu obyvateľstva je úloha široko chápanej občianskej spoločnosti neopodstatnene prehliadaná a implicitne sa možnosti zvyšovať kognitívne bohatstvo, bohatstvo praktických skúseností a zručností, prisudzujú najmä verejnej moci a trhu. Tento redukcionistický²⁸ pohľad na verejné politiky potvrdzujú zistenia z NP Výskum MNO a OS medzi MNO. Preukázalo sa, že v poslednom období výrazne narástol počet MNO poskytujúcich služby, a to hlavne v sociálnej oblasti.²⁹ Rovnaký záver sa dá formulovať aj vzhľadom na už spomenutú rolu pri rozvoji sociálnych inovácií. Práve sociálne inovácie sú predvojom zlepšení v demokratickom spravovaní, efektívite a lepšej sociálnej a environmentálnej udržateľnosti, ktoré sa neskôr stávajú mienkotvornými aj v oblasti sociálneho blahobytu.

Preto sa nižšie uvedené odporúčania viažu nielen na riešenia zvyšujúce socioekonomický prínos MNO, ale aj na riešenia, prostredníctvom ktorých občianska spoločnosť môže prispievať k zvyšovaniu efektivity demokratického spravovania vecí verejných, participácie a otvoreného vládnutia ako predpokladov pre celkové zvyšovanie dôvery občanov vo verejnú správu a sú prínosom pri zvládaní celospoločenských výziev a hrozieb, spojených s pôsobením globálnych trendov, vrátane klimatickej zmeny, pandémie a iných kríz.

Ako ukázal NP Výskum MNO a OS, nízka miera všeobecnej či interpersonálnej dôvery je štatisticky významným a pomerne silným faktorom dôvery k politickým i spoločenským inštitúciám. Občania pociťujúci interpersonálnu dôveru ju vo zvýšenej miere prenášajú aj na spoločenské a politické inštitúcie. Na jednej strane požíva väčšinovú dôveru armáda, miestna samospráva, Európska únia (ďalej len „EÚ“), verejný ochranca práv či prezidentka. Naopak, dlhodobo pretrváva nízka dôvera voči súdom, Národnej rade SR, vláde SR a politickým stranám³⁰. V tomto kontexte sa vyššou mierou občiansko-politickej participácie vyznačujú ľudia, ktorí sú dôslednejšími prívržencami princípov participatívnej demokracie³¹ a ktorí schvaľujú euroatlantické ukotvenie Slovenska. S vyššou občiansko-

²⁸ Redukcionizmus je výkladový postup a myšlienkový smer, ktorý sa snaží vysvetľovať zložité skutočnosti prevedením na jednoduché časti najmä rozkladom a tvrdením, že celok nie je „nič viac“ než súbor častí.

²⁹ Na základe údajov Ministerstva vnútra SR, sekcie verejnej správy.

³⁰ ÚSV ROS: Analýza socioekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti, s. 71-72. Dostupné na:

https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/vyskum_neziskoveho_sektora_a_obcianskej_spolocnosti/2020/ANALYZA_NP_VYSKUM_17.12.2020_FINAL.pdf.

³¹ Ústrednou myšlienkou participatívnej demokracie je odklon od centralizovanej, byrokratickej formy riadenia. S príbuznými teóriami deliberatívnej a radikálnej demokracie zdieľa viaceré hodnoty, predovšetkým kritiku minimalistického (elitárskeho) modelu liberálnej demokracie a silný dôraz na rovnosť, priamu participáciu a vzdelávanie. Usiluje o zapojenie obyčajných ľudí do procesov politického rozhodovania, a to predovšetkým na lokálnej úrovni, ktorá má pre ich každodenný život najväčší význam. Protielik voči nedostatkom

politickou participáciou sa spája aj vyššia dôvera voči ľuďom vo všeobecnosti, teda interpersonálna dôvera, ako aj dôvera voči viacerým domácim inštitúciám, z nich najmä voči inštitúcii prezidenta i verejného ochrancu práv, voči MNO, občianskym iniciatívam a mládežníckym a študentským iniciatívam.

Strategickým zámerom všetkých prodemokratických spoločensko-politických aktérov na Slovensku a všetkých orgánov verejnej moci by malo byť vytvorenie priaznivých podmienok pre rozvoj občianskej spoločnosti ako neoddeliteľnej súčasti systému participatívnej demokracie.

Strategické odporúčania v tejto kapitole majú všeobecný charakter a sú určené pre každého občana a všetky zložky spoločnosti, ktorej cieľom je byť demokratickou. Reálne praktické uplatnenie týchto odporúčaní by sa malo uskutočňovať v každodennom živote občana, komunity, organizácií a inštitúcií na každej úrovni verejného života.

1.2.1 Strategické odporúčania

- Pri podpore životaschopnosti a udržateľnosti participatívnej demokracie sústrediť sa na to, aby si občania väčšmi znútorňovali demokratické normy a princípy, aby ich vedeli premietnuť do svojho správania a obhajovať ich zoči-voči inštitúciám, organizáciám a jednotlivcom, ktorí ich porušujú. V tomto zmysle je potrebné rozšíriť okruh občanov, ktorí patria medzi presvedčených a konzistentných podporovateľov participatívnej demokracie.
- Rešpektovať princíp rovnosti všetkých občanov bez ohľadu na ich rozdielne charakteristiky, rozdielnosti v identitách, odsudzovať diskrimináciu, povzbudzovať tolerantné spolunažívanie, väčšmi akceptovať inakosť, prekonávať predsudky a vytvárať prevenciu reprodukcie sociálneho dištancu väčšiny od rôznych menšinových spoločenských skupín.
- Znovu vytvárať a obnovovať étos občianskej spolupráce, a to v rámci všetkých aktivít organizácií občianskej spoločnosti. Tlak na profesionalizáciu aktérov občianskej spoločnosti je na jednej strane potrebný a žiaduci, zároveň však pri mechanistickom³² prístupe môže ničiť pôvodný étos občianskej spoločnosti v zmysle svojpomoci, vzájomnej solidarity a empatie.
- Vracat sa k téme „spoločenského dobra“, ktoré je samotnou občianskou spoločnosťou vnímané ako primárny cieľ aktivít mimovládneho neziskového sektora.
- Nerezignovať na často neoceňované, no potrebné šírenie posolstva občianskej spoločnosti ako tej formy spôsobu života spoločnosti, ktorej základom je demokracia, rešpektovanie a ochrana základných ľudských práv a slobôd a právny štát.³³
- Pokračovať v periodickom mapovaní, analyzovaní a vyhodnocovaní stavu a trendov občianskej spoločnosti a MNO.

zastupiteľskej demokracie – apatii, pasivity a úpadku dôvery vo vlastné schopnosti dosiahnuť zmenu – vidí v aktívnom občianstve, ktoré možno podporiť vzdelaním. Vzdelanie občanov sa tak stáva prvou a základnou podmienkou ich zmocnenia (empowerment). Politické elity by podľa zástancov participatívnej demokracie mali rozšíriť možnosti občanov zapojiť sa do politického rozhodovania prostredníctvom reformy demokratických inštitúcií.

³² Mechanistický prístup je založený na princípe, že existuje iba jeden správny spôsob vykonávania istej činnosti. Vyznačuje sa vysokou mierou formalizácie a centralizácie.

³³ Takéto „tocquevillovske“ chápanie občianskej spoločnosti ako samozrejmej súčasti demokracie ponúka pohľad na občiansku spoločnosť ako na sféru participácie, pričom participácia je to, čo robí demokraciu demokraciou.

2 Mimovládne neziskové organizácie

MNO sú právnické osoby, ktoré vznikli za účelom vykonávania všeobecne prospešných (verejnoprospešné, resp. vzájomne prospešné) činností a nie primárne za účelom dosahovania zisku. MNO sú vytvorené za účelom produkcie aktivít, tovarov alebo služieb, ktoré prispievajú k zvyšovaniu spoločenského úžitku.

MNO sú inštitucionálne oddelené od verejnej správy (ale môžu mať rôznu úroveň spolupráce so štátom, resp. samosprávou), sú samosprávne (sami sa riadia) a väčšinou majú určitý stupeň zapojenia dobrovoľníctva. MNO sú po formálnej stránke najaktívnejšou a najorganizovanejšou časťou občianskej spoločnosti a aktívneho občianstva.

2.1 Súčasný stav MNO a východiská pre zlepšenie ich prostredia

Na Slovensku bolo k 31. decembru 2020 registrovaných celkom 68 940 MNO³⁴. V porovnaní s rokom 2010 je to o 31 531 viac.³⁵ Vyše 100 % nárast počtu MNO za uplynulých 10 rokov svedčí o rastúcom záujme fyzických, ale aj právnických osôb byť aktívny vo všeobecne prospešných činnostiach, teda konať spoločenské dobro.

Zákonom č. 346/2018 Z. z. o registri mimovládnych neziskových organizácií a o zmene a doplnení niektorých zákonov,³⁶ a úplným sfunkčnením registra k 1. januáru 2021, bol dokončený dlhoročný proces legislatívneho ukotvenia a nastavenia vzniku, registrácie, zániku a fungovania MNO.³⁷ Táto stabilita legislatívneho prostredia umožňuje MNO jednoduchšie existovať, úspešnejšie sa uchádzať o verejné zdroje, byť transparentnejší (najmä pri nakladaní s verejnými zdrojmi), transparentnejšie vstupovať do vzťahov a v konečnom dôsledku byť pozitívnejšie vnímaný ostatnými sektormi (verejná správa, podnikateľský sektor), ako aj širokou verejnosťou.

Register MNO po prvýkrát komplexne zadefinoval aj 10 všeobecne prospešných oblastí činnosti MNO, ktoré doposiaľ neboli jednotne uvedené v jednotlivých právnych predpisoch. Jedná sa o tieto všeobecne prospešné oblasti:

- kultúrne a duchovné hodnoty,
- životné prostredie,
- ľudské práva,
- zdravie,
- sociálne služby a sociálna pomoc,
- vzdelávanie,
- veda, výskum a vývoj,
- telovýchova,
- dobrovoľníctvo,
- rozvojová spolupráca a humanitárna pomoc.

Niektoré, v minulosti navrhované úpravy právnych úprav MNO,³⁸ ktoré mohli mať negatívny dosah na existenciu a fungovanie MNO, boli väčšinou MNO odmietnuté.

³⁴ Z toho nadácií 1 106, neziskových organizácií poskytujúcich všeobecne prospešné služby 3 984, neinvestičných fondov 772, občianskych združení 62 908, organizácií s medzinárodným prvkom 170; spolu 68 940 – rozdiel oproti roku 2010 je 37 409 MNO.

³⁵ k 31. 12. 2010 celkom 37 409 MNO – údaj z KROS 2012 - 2020

³⁶ Zákon č. 346/2018 Z. z. o registri mimovládnych neziskových organizácií a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2018/346/20190101>.

³⁷ Tento proces prebiehal v príkladnej participatívnej spolupráci ÚSV ROS, Ministerstva vnútra SR a MNO.

³⁸ napr. návrh Zákona o spolkoch, pokusy o nevhodné zásahy do daňovej asignácie

Na základe vyše 30-ročnej praxe fungovania MNO na Slovensku, ale aj poznaním a porovnávaním fungovania MNO (NGO³⁹) v EÚ a v zahraničí je vhodné otvoriť diskusiu a uvažovať napr. o úprave počtu existujúcich právnych foriem MNO⁴⁰ tak, aby bolo právne prostredie MNO na Slovensku čo najkomparatívnejšie s právnym prostredím MNO napr. v EÚ.

2.1.1 Strategické odporúčania

- Naplňať, pravidelne aktualizovať a efektívnejšie využívať údaje z registra MNO (zo strany verejnej správy, akademickej obce, širokej verejnosti a MNO), ktoré prispievajú k väčšej transparentnosti MNO.
- Zvážiť zjednotenie, resp. doplnenie všeobecne prospešných oblastí činnosti MNO do jednotlivých právnych predpisov upravujúcich existenciu MNO, resp. ich generálnu právnú úpravu.
- Otvoriť diskusiu a uvažovať o úprave počtu existujúcich právnych foriem MNO, aby boli aj porovnateľné s právnym prostredím v zahraničí.
- Vzdelávať, podporovať a vytvárať podmienky pre spoluprácu MNO vo všetkých všeobecne prospešných oblastiach ich činnosti, najmä v posilňovaní vnímania ich významu, odbornom raste a možnostiach ich rozvoja.
- Akékoľvek ďalšie legislatívne zmeny v oblasti zakladania, fungovania a financovania MNO tvoriť a prijímať participatívne, za aktívnej účasti zástupcov MNO.

2.2 Potenciál MNO

Zmena charakteru štátu po roku 1989 so sebou priniesla tak obnovu, ako aj výstavbu tých inštitúcií a organizácií, ktoré sú prirodzenou súčasťou jeho demokratického zriadenia. Medzi takéto organizácie patria aj MNO, ktoré sú oporou celého občianskeho sektora. Tento „tretí“ sektor je aj po 30 rokoch sektorom slabším a nedostatočne rozvinutým oproti ostatným dvom sektorom. Nevýhoda, ktorá z toho plynie, oslabuje celú spoločnosť a ochudobňuje možné partnerstvá organizácií z rôznych sektorov, a tým aj medzisektorovú spoluprácu.

Je preto v záujme samotného mimovládneho neziskového sektora posilniť, rozvinúť a profesionalizovať vnútorné kapacity a činnosť jeho MNO. Z pohľadu verejného a podnikateľského sektora je dôležité budovať a rozširovať vzájomnú spoluprácu medzi organizáciami mimovládnej neziskovej a verejnej sféry, resp. mimovládnej neziskovej a podnikateľskej sféry. V záujme mimovládneho neziskového sektora je zefektívniť vnútornú komunikáciu jeho organizácií a navonok úspešne propagovať samotné MNO a výsledky ich všeobecne prospešnej činnosti a v neposlednej miere šíriť a upevňovať dobré meno mimovládneho neziskového sektora a značky občianskej spoločnosti.

2.2.1 Rozvoj vnútro-sektorovej prierezovej spolupráce a transparentnosti

Vnútro-sektorová spolupráca MNO bola rozvíjaná v menšej miere ako spolupráca medzi MNO a subjektmi iných sektorov. V posledných rokoch vidieť nárast vnútro-sektorovej spolupráce najmä v konkrétnych všeobecne prospešných oblastiach, kde MNO pôsobia, resp. kde si to spoločenská

³⁹ V angličtine sa používa skratka NGO (non-governmental organizations, čo možno preložiť ako neštátne/nevládne organizácie), ktorá však nie je úplne presným prekladom skratky MNO. Často sa v angličtine používa aj skratka CSO (civil society organizations – organizácie občianskej spoločnosti).

⁴⁰ Resp. ich „reorganizovanie“, napr. aj z pohľadu „prežitia“ právnej formy (napr. Zákon č. 116/1985 Zb. o podmienkach činnosti organizácií s medzinárodným prvkom v Československej socialistickej republike, a iné).

situácia vyžaduje⁴¹. Prierezová spolupráca MNO v jednotlivých všeobecne prospešných oblastiach ich činnosti má zásadný význam a jej väčšiu potrebu vyjadrili členovia organizácií občianskej spoločnosti aj v rámci NP Výskum MNO a OS. Nezastupiteľnú úlohu v tejto spolupráci má aj Komora MNO pri Rade vlády SR pre MNO, ktorá združuje platformy, resp. strešné organizácie MNO podľa jednotlivých všeobecne prospešných oblastí činnosti MNO.

2.2.1.1 Strategické odporúčania

- Rozvíjať komunikáciu, sieťovanie a spoluprácu MNO ako nástrojov na znižovanie negatívneho konkurenčného prostredia MNO a zvyšovanie vzájomnej informovanosti, podpory, učenia sa, budovania silných komúní, zavádzanie inovatívnych foriem sieťovania a získavania finančných prostriedkov.
- Aktívne propagovať skúsenosti, prínosy a výhody plynúce z členstva MNO vo formálnych a neformálnych zoskupeniach, sieťach, platformách a asociáciách.
- Na dosiahnutie pozitívneho vnímania a získanie si dôvery verejnosti prehĺbovať otvorenosť a transparentnosť samotného mimovládneho neziskového sektora a jeho schopnosť vysporiadať sa s vlastnými organizáciami, ktoré mu kazia dobré renomé.⁴²
- Je žiaduce, aby sa základom transparentnosti MNO stal plne funkčný register MNO a zároveň aby sa zaviedli rovnaké a nediskriminačné podmienky transparentnosti a kontrolného systému verejnosťou pre všetky právne formy MNO.⁴³

2.2.2 Profesionalizácia a budovanie personálnych kapacít

Jednotlivé prvky v riadení platených aj neplatených pracovníkov a pracovníčok možno aj na základe NP Výskum MNO a OS hodnotiť ako málo využívané. Zber údajov o občianskej spoločnosti a dlhodobá prax MNO poukázali na chýbajúce vedomosti, kompetencie a zručnosti pracovníkov a pracovníčok MNO v mnohých špecifických oblastiach. Keďže financovanie MNO je vo veľkej miere zabezpečované najmä projektovo resp. formou dotácií, nie je preto možné primerane rozvíjať organizačný a personálny potenciál (inštitucionálne zabezpečenie) organizácií.

2.2.2.1 Strategické odporúčania

- Podporovať väčšie využívanie postupov personálneho manažmentu pri práci s platenými a neplatenými pracovníkmi a pracovníčkami.
- Zvyšovať informovanosť v prostredí MNO o možnostiach účasti na tvorbe verejných politík a možnostiach vytvorenia viacnásobného efektu pri spolupráci verejnej správy, akademickej sféry, podnikateľského prostredia a občianskej spoločnosti.
- Podporovať informovanie a vzdelávanie MNO v oblasti fundraisingu a diverzifikácie zdrojov financovania a ich nových možností využívania.
- Meniť dotačné politiky subjektov verejnej správy tak, aby bolo možné podporovať aj organizačný rozvoj a budovanie personálnych kapacít (inštitucionálne zabezpečenie) MNO.

⁴¹ napr. iniciatíva My sme les alebo platforma Hlas občianskych organizácií a iné

⁴² Dôveryhodnosť, dobré meno a transparentnosť činnosti organizácie sú základnými hodnotami, ktorými môže MNO dlhodobo disponovať.

⁴³ Napr. zverejnenie účtovnej závierky vo verejnej časti Registra účtovných závierok na základe právnych podmienok. V súčasnosti je pre niektoré občianske združenia povinnosť zverejňovať účtovné závierky v neverejnej časti Registra účtovných závierok.

2.2.3 Prezentovanie, komunikácia a informovanosť

Rast potreby informovanosti, seba-prezentácie, šírenia dobrého mena, budovania vlastnej značky, propagácie úspešných výsledkov a vzájomnej komunikácie s partnermi z verejnej správy a tiež ďalšími MNO je v súčasnom období nepretržitého vzniku nových informačných technológií a boomu sociálnych sietí nezastaviteľný. Pre MNO je tento dôraz na všetky nové formy informovanosti veľkou výzvou a príležitosťou ako sa presadiť a spropagovať na všetkých úrovniach verejného života. Kreatívny prístup zástupcov MNO je predpokladom pre úspešné prezentovanie, komunikáciu, informovanosť a spoluprácu medzi sebou navzájom a zároveň aj pre spoluprácu s organizáciami a inštitúciami verejného a podnikateľského sektora. Prezentovanie a vnímanie MNO najmä na základe všeobecne prospešných oblastí ich činnosti znižuje riziko poukazovania na prípadné zlyhania jednotlivcov, konkrétnej organizácie, či skupiny organizácií.

2.2.3.1 Strategické odporúčania

- V záujme zvýšenia dôvery verejnosti k MNO, zlepšiť komunikáciu s verejnosťou, aj prostredníctvom nových informačných nástrojov (webové stránky, sociálne siete a rôzne nové komunikačné platformy).
- Zo strany MNO pokračovať v organizovaní výročných celoštátnych konferencií⁴⁴ so zámerom hodnotenia stavu a aktuálnych trendov vývoja občianskej spoločnosti a pre prezentáciu aktivít MNO.⁴⁵
- Napláňovať a zorganizovať dlhodobú kampaň, ktorej súčasťou je posilňovanie dobrého mena MNO so zámerom vyjasnenia, kto tvorí MNO, aké funkcie majú a že MNO sú súčasťou občianskej spoločnosti.
- Klásť osobitný dôraz na prezentáciu rozmanitých MNO pôsobiacich na lokálnej úrovni s cieľom spropagovania ich úspešných aktivít, aby mohli poslúžiť ako príklady dobrej praxe a s cieľom objasnenia bariér, ktoré im stoja v ceste, keď riešia problémy obyvateľov obce, mesta či regiónu.
- Zvýšiť úroveň komunikácie a následne jej spätnej väzby na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni najmä z pohľadu všeobecnej prospešnosti oblastí činnosti MNO a poukazovať tak na ich rozmanitosť, dôležitosť, spoločné ciele a možnosti spolupráce do vnútra MNO ako aj navonok.

2.2.4 Budovanie infraštruktúry mimovládneho neziskového sektora

NP Výskum MNO a OS ako aj samotné MNO poukázali v mnohých prípadoch na nedostatočné kapacity MNO, a to nielen v oblasti financií a personálnych zdrojov, ale aj v ďalších sférach. Zistenia potvrdzujú, že MNO sú nútené niektoré aktivity či manažment projektov robiť bez nároku na finančnú odmenu. To vedie k nízkej reálnej možnosti vytvárať si adekvátne vnútorné kapacity (ľudské a finančné), ako aj nadväzovať partnerské vzťahy s verejnou správou a s podnikateľským sektorom. Je to ovplyvnené najmä pocitom nerovnocenného postavenia zo strany MNO, ako aj ich nedostatočnými ľudskými a finančnými kapacitami.

⁴⁴ V minulosti známych ako Stupavské konferencie tretieho sektora, dnes konferencia Orbis Civitates.

⁴⁵ Je vítané, aby sa takéto podujatia stali priestorom na vecné kritické zhodnotenie partnerstva medzi verejnou správou a občianskou spoločnosťou, miestom na konštruktívnu výmenu názorov medzi predstaviteľmi verejnej správy a mimovládneho neziskového sektora.

2.2.4.1 Strategické odporúčania

- Celkovo posilniť personálne, priestorové, materiálne a technické kapacity MNO.
- Zo strany MNO je žiaduce sa zamerať na hodnotenie vplyvov na cieľové skupiny, na všeobecne prospešné oblasti a výsledné prínosy nimi poskytovaných aktivít a služieb.⁴⁶
- Je žiaduce, aby zo strany MNO nedochádzalo k mechanickému preberaniu postupov a prístupov z podnikateľského sektora bez posúdenia ich vhodnosti a aplikovateľnosti pre sociálnu prax a sociálnu zmenu v prostredí MNO.

2.2.5 Vykonávanie všeobecne prospešných činností a služieb cirkvami a náboženskými spoločnosťami

Obdobné všeobecne prospešné činnosti ako MNO vykonávajú v podstatnej miere aj subjekty zriadené registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, ktoré sú zároveň súčasťou občianskej spoločnosti. Tieto činnosti vykonávajú ako účelové zariadenia cirkví a náboženských spoločností, resp. ako právna forma MNO, či ako cirkevné školy a školské zariadenia. Konkrétne zmapovanie kapacít a činností cirkví, náboženských spoločností, ich účelových zariadení a ďalších subjektov spadajúcich pod cirkev a náboženské spoločnosti uskutočnil po prvýkrát ÚSV ROS v roku 2020 v rámci plnenia úlohy B.2. AP 2019 – 2020.⁴⁷

Získané informácie potvrdzujú, že cirkev a náboženské spoločnosti pôsobia vo všetkých všeobecne prospešných oblastiach definovaných zákonom o registri MNO. Cirkev a náboženské spoločnosti svoju pozornosť venujú nielen oblasti kultúrnych a duchovných hodnôt, ktorá je pre ne primárna, ale vo veľkej miere sa venujú aj ďalším všeobecne prospešným oblastiam. Takmer všetky registrované cirkev a náboženské spoločnosti pôsobia v oblasti vzdelávania, v oblasti dobrovoľníctva, či v oblasti sociálnych služieb a sociálnej pomoci. Väčšina cirkví a náboženských spoločností pôsobí aj v oblasti rozvojovej spolupráce a humanitárnej pomoci, či v oblasti zdravia. Získané dáta poukazujú na to, že všeobecne prospešné aktivity cirkví a náboženských spoločností sú rozptýlené do všetkých častí Slovenska a zamerané na široké spektrum cieľových skupín. Takmer všetky cirkev a náboženské spoločnosti sa venujú deťom, mládeži, dospelým aj seniorom. Väčšina cirkví a náboženských spoločností sa venuje zdravotne a sociálne znevýhodneným občanom, vrátane Rómov z marginalizovaných komunit, či bezdomovcom.

Cirkev a náboženské spoločnosti sú zamestnávateľmi zamestnancov na trvalý pracovný pomer alebo na dohodu. Veľkú časť ich všeobecne prospešných činností vykonávajú dobrovoľníci. Potenciál cirkví a náboženských spoločností v oblasti všeobecne prospešných činností je v súčasnosti veľmi málo využitý. Je preto nevyhnutné aby cirkev a náboženské spoločnosti pri vykonávaní všeobecne prospešných činností a služieb mali spolu s MNO rovnaké, spravodlivé a nediskriminačné podmienky na svoju činnosť, rovnako ako verejná správa, resp. podnikateľské subjekty.

⁴⁶ MNO by mali vedieť zabezpečiť napĺňanie svojich cieľov a zároveň by mali vedieť lepšie preukázať výsledky svojej činnosti.

⁴⁷ Výsledkom plnenia tejto úlohy je Analýza stavu účelových zariadení cirkví a náboženských spoločností a ďalších subjektov zriadených cirkvami a náboženskými spoločnosťami, ktoré vykonávajú obdobné činnosti ako mimovládne neziskové organizácie. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/aktuality/ros/2020/Analyzastav_stavu_u.z._cirkvi_a_nabozenskyc_h_spolocnosti_a_dalsich_subjektov_zriadenych_cirkvami_a_nabozenskymi_spolocnostami_ktore_vykonavaju_obdobne_cinnosti_ako_MNO.pdf.

2.2.5.1 Strategické odporúčania

- Zo strany subjektov verejnej správy prehľbovať spoluprácu s cirkvami a náboženskými spoločnosťami a nimi zriadenými subjektmi pri realizácii ich všeobecne prospešných činností a služieb na rôznych úrovniach a v rôznych oblastiach.
- Prehľbovať spoluprácu MNO, platforiem MNO, ale aj ďalších aktérov občianskej spoločnosti s cirkvami a náboženskými spoločnosťami, ich účelovými zariadeniami a ďalšími subjektmi, vrátane dobrovoľníctva, v záujme transparentnosti a zefektívnenia vykonávania všeobecne prospešných činností a služieb.
- V prípade registrovaných cirkví a náboženských spoločností a nimi zriadených subjektov vykonávajúcich všeobecne prospešné činnosti a služby uplatňovať pri nakladaní s verejnými zdrojmi rovnaké princípy, aké sa uplatňujú pri MNO.
- Pokračovať, resp. pravidelne opakovať mapovanie stavu a trendov týkajúcich sa všeobecne prospešných činností a služieb realizovaných cirkvami a náboženskými spoločnosťami a nimi zriadenými subjektmi.

2.3 Dáta a informácie o mimovládnom neziskovom sektore

Pri mapovaní MNO a ich socioekonomického prínosu bolo zistené, že vo viacerých oblastiach neexistujú spoľahlivé dáta, ktoré by bolo možné porovnávať a sledovať ich v čase. Absentujú aj spoľahlivé sektorovo špecifické dáta pre viaceré oblasti pôsobenia MNO. NP Výskum MNO a OS tiež preukázal, že skutočná veľkosť mimovládneho neziskového sektora je výrazne menšia ako počet MNO vedených v jednotlivých registroch podľa právnych foriem.

Veľkým prínosom pre informácie o MNO bolo prijatie Zákona o registri MNO s tým, že k úplnému sfunkčneniu registra došlo k 1. januáru 2021. Ukázalo sa, že register MNO nevyrieši plnohodnotne problém vysokého počtu registrovaných, ale neaktívnych organizácií. Register vychádza z existujúcej právnej úpravy jednotlivých právnych foriem MNO a neuvádza zastúpenie niektorých špecifických oblastí sledovaných v medzinárodnej klasifikácii MNO (ICNPO). Podobne verejná správa nedisponuje pravidelnými, spoľahlivými a porovnateľnými údajmi o miere zapájania ľudí do dobrovoľníctva a o ekonomickej hodnote dobrovoľníctva.

2.3.1 Strategické odporúčania

- Pravidelne zbierať a analyzovať údaje, ktoré ich umožnia priebežne vyhodnocovať už v nadväznosti na zdokumentovateľný socioekonomický prínos mimovládneho neziskového sektora a dobrovoľníctva v NP Výskum MNO a OS.
- Doplniť Register MNO, aby poskytoval základný zdroj aktuálnych informácií o mimovládnom neziskovom sektore s aplikáciou princípu otvorených dát.

2.3.2 Operatívne odporúčania

- Otvoriť diskusiu o doplnení ďalších oblastí pôsobenia MNO do registra MNO, napr. práca s deťmi a mládežou a komunitný rozvoj. Tieto oblasti sa pri sledovaní ukázali ako nezastúpené a potrebné.

- Pokračovať v aktivitách smerujúcich k zabezpečeniu funkčného informačného nástroja, slúžiaceho ako zdroj informácií o MNO pre štatistické a výkonné účely, ale aj pre skvalitňovanie aktivít a služieb MNO.⁴⁸
- Pre ďalšie sledovanie štruktúry MNO využiť klasifikáciu, ktorá bude vhodným spôsobom kombinovať obe členenia (členenie podľa medzinárodnej klasifikácie neziskových organizácií (ICNPO) a podľa Registra MNO) a bude ju možné využiť aj pre medzinárodné porovnanie.

2.4 Úloha MNO pri poskytovaní služieb vo verejnom záujme

MNO poskytujúce všeobecne prospešné aktivity a služby v mnohých oblastiach dopĺňajú a nahrádzajú služby, ktoré vykonávajú, resp. by mali vykonávať orgány verejnej správy. Finančné zdroje a personálne zabezpečenie na tieto služby vo verejnom záujme si musia zložiť zabezpečiť kombináciou verejných zdrojov, súkromných darov a zbierok, zdrojov z vlastnej činnosti, či zahraničných zdrojov a dobrovoľníctva. Ich rola je nezastupiteľná, ale často sú pri poskytovaní týchto služieb diskriminované. To im neumožňuje zabezpečiť si adekvátne zdroje, vytvárať podmienky pre personálnu a finančnú stabilitu a systematický rozvoj pri poskytovaní týchto služieb.

Výsledky NP Výskum MNO a OS poukazujú na to, že na Slovensku je napriek nárastu dopytu po službách v poslednej dekáde, stále nižšie zastúpenie mimovládneho neziskového sektora v oblasti poskytovania služieb vo verejnom záujme. Táto skutočnosť je aj výrazom nevyjasnenej roly MNO v oblasti poskytovania verejných služieb i sociálnych inovácií.

2.4.1 Strategické odporúčania

- Definovať služby vo verejnom záujme, ktoré poskytujú aj MNO a následne vyjasňovať vzťahy mimovládneho neziskového sektora so štátom a samosprávou pri poskytovaní a financovaní týchto služieb.
- Pokračovať v špecifikovaní vzájomnej výhodnosti spolupráce medzi verejnou správou a mimovládny neziskovým sektorom⁴⁹. Výhodnosť spolupráce sa prejavuje v rôznych oblastiach života spoločnosti, no význam tejto vzájomnej spolupráce vidieť v súčasnosti najmä v oblasti dôležitej pre samotnú reprodukciu kvalitného prostredia participatívnej demokracie.
- Vytvárať podmienky na to, aby verejná správa podporovala vznik akceleračných a inkubačných programov⁵⁰ pre rôzne MNO.⁵¹

2.4.2 MNO v oblasti rozvoja sociálneho podnikania

Po schválení zákona č. 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch⁵² sa na rozhraní ekonomického a sociálneho prostredia začala po roku 2018 na Slovensku rozvíjať špecifická aktivita - sociálne podnikanie. Medzi hlavných aktérov patria okrem samospráv aj MNO.

⁴⁸ Napr. v súčasnosti už prebiehajúce aktivity modulu dotačných schém, Register MNO, v rámci NP Výskum MNO a OS bude tvorený satelitný účet MNO, a iné.

⁴⁹ U časti reprezentantov občianskej spoločnosti a zvlášť MNO je stále viditeľná dominancia takej verzie fungovania občianskej spoločnosti, ktorá sa snaží verejnú správu skôr nahradiť v jeho fungovaní, než by bola otvorená na spoluprácu.

⁵⁰ Akceleračné a inkubačné programy sú programy zamerané na vývoj nových riešení, ktoré často vyžadujú dlhodobé testovanie, a na podporu a rozvoj konkrétnych aktivít – napr. pre podporu sociálnych podnikov existujú centrá podpory sociálneho podnikania.

⁵¹ Manažment organizácií je súčasťou širšej organizačnej kapacity organizácií, ktorú dokážu zvyšovať akceleračné a inkubačné programy pre organizácie. Tieto akceleračné a inkubačné programy pre organizácie majú efekt aj na širší ekosystém podpory organizácií, vrátane nárastu nových finančných zdrojov, ktoré môžu byť použité aj na zlepšenie manažmentu organizácií.

⁵² Zákon č. 112/2018 Z. z. o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2018/112/>.

2.4.2.1 Strategické odporúčania

- Systematicky prezentovať úspešné príklady sociálneho podnikania, vyhodnocovať a verejne propagovať sociálne podniky.
- Je žiaduca komplexná podpora sociálnych podnikov, ktorá by mala z dlhodobého hľadiska brať do úvahy podporu v oblasti ich rozvoja vzdelávania a zručností.
- Zavádzať vzdelávacie programy v aplikačnej praxi, ako aj programy a odbory na úrovni vysokoškolského a stredoškolského vzdelávania, ktoré by napomáhali úspešnému etablovaníu sociálnych podnikov a ešte významnejšie rozvíjali oblasť sociálnej ekonomiky.
- Podporiť vznik a fungovanie inkubátorov a školiacich centier, ktoré by potenciálnych záujemcov z MNO v oblasti sociálnej ekonomiky mohli pripraviť vo všetkých oblastiach a odboroch potrebných na efektívne, trvalo udržateľné a prírode blízke sociálne podnikanie.
- V spolupráci verejnej správy a MNO vyhodnotiť prax pri implementácii a aplikácii zákona o sociálnom podnikaní.

2.5 Financovanie MNO

Mimovládny neziskový sektor vytvára množstvo príležitostí pre realizáciu všeobecne prospešných⁵³ aktivít, služieb, projektov a programov. MNO fungujú v prostredí trhovej ekonomiky, avšak na realizáciu svojich aktivít im nepostačuje práca dobrovoľníkov a dobrovoľníčok, ale vyžadujú si aj ďalšie finančné a materiálne zabezpečenie. Keďže MNO nie sú zriadené za účelom dosahovania zisku, resp. podnikania, ale za účelom dosahovania svojich všeobecne prospešných cieľov vyplývajúcich z ich poslania, majú špecifické možnosti financovania.⁵⁴ Ústrednou podmienkou dlhodobo udržateľnej práce MNO je dostatočné a trvalé, resp. predvídateľné finančné zabezpečenie.

Pri analýze mimovládneho neziskového sektora je potrebné si uvedomiť, že tento sektor zahŕňa veľké množstvo ekonomických subjektov, ktoré vytvárajú hodnoty, ale aj spotrebúvajú zdroje, čo so sebou prináša zaujímavé makroekonomické súvislosti. Tie môžu zvyšovať význam MNO ako prispievateľov a tvorcov HDP. Údaje z ekonomickej štatistiky poukazujú na regionálne zaostávanie Slovenska v rámci okolitých krajín v ukazovateľoch ako je pridaná hodnota MNO na celkovom HDP (hodnota vyrobených tovarov a služieb MNO po odrátaní medzis potreby). Pridaná hodnota MNO na Slovensku (bez zahrnutia dobrovoľníckej práce) predstavuje 0,98 % z HDP.⁵⁵ Pridaná hodnota MNO na HDP, ktorú produkuje napríklad český neziskový sektor, je oproti slovenskému mimovládne neziskovému sektoru takmer dvojnásobná. Zaostávanie sa prejavuje aj v zamestnanosti v mimovládnom neziskovom sektore, ktoré predstavuje iba 39 % v porovnaní s Maďarskom, 69 % s Českou republikou, aj keď dosahuje porovnateľnú výšku (108 %) v porovnaní s Poľskom⁵⁶.

⁵³ T. j. verejnoprospešných a vzájomne-prospešných

⁵⁴ V literatúre aj praxi sa môžeme stretnúť s viacerými klasifikáciami zdrojov financovania MNO. Hlavné kritériá rozdelenia zdrojov financovania sú spôsob nadobudnutia (z vlastnej činnosti, z iného zdroja), pôvod zdrojov (domáce zdroje, zahraničné zdroje), financujúci subjekt (verejné zdroje, súkromné zdroje, individuálne zdroje), forma príjmu (dar, zbierka, dotácia...), charakter zdrojov (finančné prostriedky, nefinančné prostriedky).

⁵⁵ Napr. v roku 2015 bola pridaná hodnota MNO na HDP v SR v porovnaní s Poľskom iba 70 %, s Maďarskom 63 % a s Českou republikou 55 %.

⁵⁶ ÚSV ROS: Analýza socioekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/vyskum_neziskoveho_sektora_a_obcianskej_spolocnosti/2020/ANALYZA_NP_VYSKUM_17.12.2020_FINAL.pdf.

Rozdiely medzi Slovenskom a jeho susedmi z V4 naznačujú, že v prípade Slovenska ide o štrukturálne zaostávanie, keďže východiskový stav i dynamika rastu mimovládneho neziskového sektora boli v týchto krajinách začiatkom deväťdesiatych rokov podobné a navyše v posledných dekádach dynamika rastu slovenskej ekonomiky bola regionálne nadpriemerná. V roku 2019 predstavoval podľa názoru respondentov NP Výskum MNO a OS nedostatok financií prekážku v dosahovaní cieľov pre takmer 80 % subjektov MNO mimovládneho neziskového sektora na Slovensku.

MNO identifikujú ako problém i prevažujúce projektové financovanie, ktoré neumožňuje dosiahnuť finančnú a inštitucionálnu stabilitu organizácií a má vplyv aj na vysokú administratívnu záťaž. Financovanie sektora sa ukazuje ako kľúčový problém identifikovaný aj v jednotlivých sektorových radách. Z pohľadu MNO sa ukazuje ako problematické tiež čerpanie finančných prostriedkov z EŠIF.

2.5.1 MNO a verejné zdroje

Príjmy z verejných rozpočtov predstavujú jeden z najdôležitejších zdrojov príjmov pre MNO, ktoré v mnohých svojich činnostiach a aktivitách dopĺňajú alebo nahrádzajú služby verejného sektora. Podľa prieskumu z roku 2019 je mimovládny neziskový sektor nastavený hlavne na získavanie verejných zdrojov pre svoje fungovanie⁵⁷. Verejné zdroje označila v prieskume za najväčší zdroj svojho financovania viac ako polovica oslovených MNO.

Medzi verejné zdroje zaraďujeme tzv. priamu podporu realizovanú napr. formou dotácií zo štátneho rozpočtu, dotácií z vyšších územných celkov, miest a obcí, ale zaraďujeme sem aj zdroje z verejných fondov a EŠIF. Nepriama podpora z verejných zdrojov je vnímaná najmä cez asignáciu dane, no má aj charakter všeobecného oslobodenia od dane z príjmov pre MNO – ide o príjmy z členského, ako aj príjmy pochádzajúce zo základnej činnosti, na ktorú bola daná organizácia založená. Okrem toho existuje aj špeciálny režim týkajúci sa dvoch oblastí: športu a výskumu a vývoja. Pre tieto dve oblasti boli vytvorené špecifické režimy, v ktorých dochádza k daňovému zvýhodneniu na strane darcov alebo investorov.⁵⁸

Mechanizmus poukazovania podielu zaplatenej dane fyzických a právnických osôb z príjmu (ďalej len „asignácia dane“) v prospech registrovaných organizácií je na Slovensku využívaný už od roku 2002. Od roku 2012 má výška celkovej asigovanej sumy rastúcu tendenciu.⁵⁹ Občania a firmy v roku 2017 asigovali 63,3 mil. eur, v roku 2018 to bolo 68,3 mil. eur a údaj z roku 2019 hovorí o sume vyššej ako 73 mil. eur.

Dotácie z verejných rozpočtov predstavujú významnú časť zdrojov financovania MNO. Štát si prostredníctvom poskytovania dotácií na vopred identifikovaný účel zabezpečuje realizáciu rôznych programov a služieb MNO. ÚSV ROS si v roku 2020 nechal vypracovať analýzu⁶⁰, ktorá sa zameriavala na hodnotenie účelnosti, efektívnosti a transparentnosti dotačných schém poskytovaných zo štátneho rozpočtu. Na základe výsledkov analýzy a následných uskutočnených rozhovorov sú formulované niektoré odporúčania na zvýšenie transparentnosti, tzn. zrozumiteľného a včasného informovania o poskytovaných dotáciách.

2.5.1.1 Strategické odporúčania

- Je žiaduce, aby sa poskytovatelia dotácií viac zameriavali na výsledky a účel realizovaných projektov.

⁵⁷ 2muse: Z čoho žijú neziskovky na Slovensku? Dostupné na: <https://www.2muse.sk/sk/blog/z-coho-ziju-neziskovky-na-slovensku>.

⁵⁸ Strečanský, B. a kol.: Občianska spoločnosť na Slovensku: krízy, križovatky, výzvy. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2017. ISBN 978-80-89345-61-8.

⁵⁹ Ministerstvo financií SR: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/ekonomicke-statistiky/asignacia-dane/>.

⁶⁰ Existujúce postupy a metodiky dotácií poskytovaných zo štátneho rozpočtu z pohľadu efektívnosti, transparentnosti a účelnosti. Dostupné na:

- Vytvoriť podmienky pre financovanie viacročných projektov z dotácií zo štátneho rozpočtu a umožniť tak prijímateľom dotácií čerpať financie aj dlhšiu dobu ako v rámci jedného kalendárneho roka.
- Uznať dobrovoľnícku prácu ako formu spolufinancovania pri projektoch z verejných zdrojov a legislatívne určiť limity na ocenenie dobrovoľníckej práce za účelom spolufinancovania projektov.
- Podporovať tzv. inštitucionálne alebo strategické granty⁶¹ na podporu rozvoja kapacít MNO.
- Rozvinúť modely financovania MNO, ktorých charakteristikou je okrem finančnej návratnosti aj spoločenský, sociálny a environmentálny prínos.⁶²
- Podporovať strategické partnerstvá⁶³ medzi MNO, ktoré umožnia dlhodobejšiu spoluprácu, plánovanie a väčšiu flexibilitu pri čerpaní finančných prostriedkov a implementácii projektov.
- Posilniť odborné a finančné kapacity MNO pre ich účasť na tvorbe, implementácii, monitoringu a vyhodnocovaní verejných politík.
- Vytvoriť podmienky pre poskytovanie finančných zdrojov (verejných aj súkromných) na inštitucionálne zabezpečenie MNO (prevádzkové náklady, mzdy a pod.).
- Zvážiť vytvorenie osobitného štátneho fondu na podporu občianskej spoločnosti ako nástroja verejných prostriedkov podporujúcich aktivity MNO v určených oblastiach ich činnosti.⁶⁴
- Zapojiť MNO v čo najširšej miere do tvorby a implementácie existujúcich a budúcich programov EÚ, prípadne ďalších špecifických verejných finančných zdrojov.⁶⁵

2.5.1.2 Operatívne odporúčania

- Upraviť zákon o dani z príjmu v časti použitie podielu zaplatenej dane (asignácia fyzických a právnických osôb) tak, aby došlo k zjednoteniu predmetu činnosti prijímateľov podielu zaplatenej dane a všeobecne prospešných účelov, ktoré sú definované v zákone o registri MNO.
- Upraviť legislatívne pravidlá tak, aby verejné zdroje určené pre MNO mohli byť transparentne prerozdeľované prostredníctvom overených nadácií, resp. konzorcií nadácií.
- Zverejňovať výzvy rezortov povinne na jednom mieste,⁶⁶ s dostatočným časovým predstihom, aby organizácie stihli reagovať na výzvu.

⁶¹ Strategickým grantom sú myslené finančné prostriedky na zabezpečenie inštitucionálneho, dlhodobého fungovania MNO a podporu rozvoja ich kapacít.

⁶² Pay for success a impact investing sú investície do podnikania, organizácií či fondov, ktorých charakteristikou je okrem finančnej návratnosti aj sociálny a environmentálny prínos. V mnohých krajinách býva bežné, že do financovania sociálnych inovácií vstupuje aj štát, keďže z týchto zmien vie dokázateľne dlhodobo profitovať.

⁶³ Zavedenie strategických partnerstiev (viacročné projekty s väčším rozpočtom), ktoré umožnia dlhodobejšie plánovanie a väčšiu flexibilitu pri implementácii projektov, môže vytvoriť tzv. pákový efekt a umožniť slovenským MNO získať financie od ďalších donorov. Strategické partnerstvá ponúkajú zapojeným subjektom možnosti spolupráce s cieľom zaviesť inovatívne postupy, vykonávať spoločné iniciatívy a podporovať partnerské učenie sa a výmenu skúseností.

⁶⁴ po vzore Fondu na podporu umenia a ďalších štátnych fondov

⁶⁵ napr. Fond obnovy a odolnosti a iné

⁶⁶ napr. Register výziev, modul dotačných schém na slovensko.sk

- Transparentne zverejňovať hodnotenie podporených projektov MNO, ktorým bola poskytnutá dotácia zo štátneho rozpočtu.⁶⁷
- Zverejňovať výsledky podporených projektov, či prišlo k naplneniu účelu/cieľa, ku ktorému boli realizované.⁶⁸
- Zjednodušiť administratívne podmienky pre prijímateľa finančných prostriedkov z verejných zdrojov pri dodržaní vysokého štandardu transparentnosti.
- Vytvoriť podmienky pre transparentné zrealizovanie charitatívnej lotérie na Slovensku⁶⁹ a zvážiť možnosť financovania aj ďalších všeobecne prospešných aktivít MNO z už existujúceho systému financovania z hazardných hier.⁷⁰
- Vytvoriť program rozvoja, testovania a prenosu sociálnych inovácií do verejných služieb s účasťou MNO, nad rámec úzko orientovaných programov sociálneho podnikania.
- Zvýšiť úroveň komunikácie, spolupráce a využívania skúseností a kapacít MNO v prípade krízového a núdzového stavu, prírodnej alebo živeľnej katastrofy, pandémie a pod.
- Vytvoriť mechanizmus kompenzácie preukázateľných negatívnych finančných dosahov na MNO v prípade súčasného a budúceho krízového a núdzového stavu, prírodnej alebo živeľnej katastrofy, pandémie a pod.⁷¹

2.5.2 MNO a fondy EÚ

Fondy EÚ sú dôležitým nástrojom pre financovanie aktivít MNO. V programovom období 2014 – 2020 bolo podporených viac ako 900 projektov⁷² MNO (podľa právnych foriem definovaných systémom ITMS2014+), predovšetkým z operačných programov OP EVS, OP Ľudské zdroje, OP Kvalita životného prostredia, Integrovaný regionálny OP a z Programu rozvoja vidieka. V rámci OP EVS boli vyhlásené po prvýkrát dopytovo orientované výzvy vymedzené výlučne pre MNO s alokáciou 30 mil. eur, zamerané na lepšiu tvorbu verejnej politiky a na občiansku informovanosť a participáciu.⁷³

Fondy EÚ zostávajú zásadným zdrojom financií pre MNO. Je preto potrebné zabezpečiť, aby ich nastavenie v novom programovom období 2021 – 2027 a v prípadných ďalších programových obdobiach vytváralo možnosti pre financovanie aktivít a rozvoja MNO. Ďalej je potrebné, aby systém riadenia fondov EÚ stanovoval také podmienky, ktoré umožnia realizáciu projektov MNO efektívne a s minimálnym potrebným administratívnym zaťažením. Fondy EÚ musia vytvárať priestor pre efektívne a účinné poskytovanie verejne prospešných služieb MNO a priestor na vytváranie funkčných medzisektorových partnerstiev a rozvoj spolupráce.

Fondy EÚ musia taktiež vytvárať priestor pre rozvoj kapacít a podporovať organizačný rozvoj a prevádzkové kapacity MNO tak, aby mohli vykonávať činnosti, ktoré sú v súlade s cieľmi politiky súdržnosti na Slovensku.

⁶⁷ Napr. zverejňovať kombináciu slovného a bodového hodnotenia projektu, ktoré bude zrozumiteľné pre žiadateľa a zlepší kvalitu predkladaného projektu v budúcnosti.

⁶⁸ Hodnotenie by malo byť z vecného, ako aj z finančného hľadiska - reálne čerpanie rozpočtu. Výsledky hodnotenia podporených projektov by mali byť verejne dostupné.

⁶⁹ Charitatívna lotéria vo viacerých krajinách EÚ predstavuje štandardný produkt v oblasti hazardných hier ako jeden zo stabilných zdrojov financovania činnosti MNO.

⁷⁰ Ako je napr. financovanie športu z TIPOSu a pod.

⁷¹ na základe situácie s pandemiou Covid-19

⁷² ITMS2014+. Dostupné na: <https://www.itms2014.sk/>.

⁷³ Podrobné informácie o výzvach na stránke OPEVS www.reformuj.sk: <http://www.reformuj.sk/vyzvy/dopytovo-orientovane-vyzvy/?stav=uzavrete>.

MNO sú kľúčovými aktérmi pri monitorovaní fondov EÚ. Je preto dôležité, aby systém monitorovania umožnil MNO efektívne sa zapojiť, vrátane poskytovania technickej podpory a realizácie aktivít, podporujúcich koordináciu MNO, ich sieťovanie a budovanie ich kapacít pre efektívny výkon monitorovania fondov EÚ.

Fondy EÚ sú kľúčovou verejnou investičnou politikou na Slovensku, a preto je zásadné, aby sa ich príprava a riadenie ich implementácie riadili princípmi otvoreného vládnutia a princípom partnerstva a viacúrovňového riadenia tak, ako ho definuje delegované nariadenie EÚ č. 240/2014 „Európsky kódex partnerstva“.

2.5.2.1 Strategické odporúčania

- Implementovať fondy EÚ v programovom období 2021 - 2027 v súlade s požiadavkami a pravidlami EÚ a v súlade s legislatívou SR, pri rešpektovaní princípu minimálnych potrebných pravidiel.⁷⁴
- Prispôsobiť pravidlá pre poskytovanie finančných prostriedkov z EŠIF tak, aby sa zvýšili možnosti financovania aktivít MNO.
- Vytvoriť podmienky a nástroje pre financovanie z fondov EÚ pre podporu prevádzkovania a rozvoja MNO, ktoré vykonávajú činnosti v súlade s cieľmi politiky súdržnosti v danom programovom období.
- Umožniť organizáciám mimovládneho neziskového sektora spravovať časť z fondov EÚ podobným spôsobom, ako sú spravované napríklad tzv. Nórske fondy (ACF program) alebo v minulosti tzv. Švajčiarske fondy v tých oblastiach, kde oprávnenými prijímateľmi podpory z fondov EÚ sú MNO.
- Zabezpečiť technickú podporu MNO implementujúcich projekty podporené z fondov EÚ zameranú na projektovú prípravu, projektové riadenie a verejné obstarávanie tak, aby MNO boli odbremené od nadmernej administratívy a mohli sa koncentrovať na odbornú prácu.
- Umožniť financovanie formou blokových grantov⁷⁵ alebo iných foriem redistribúcie fondov EÚ, a tak pomôcť zvýšiť čerpanie z fondov EÚ v segmente malých a mikro prijímateľov. V tejto oblasti je zároveň potrebná úprava legislatívy.
- Posilniť motiváciu a zodpovednosť účastníkov MNO na vzdelávacích aktivitách spojených s čerpaním finančných prostriedkov z fondov EÚ.
- Vytvoriť podmienky pre efektívnu, profesionálnu účasť zástupcov MNO na monitorovaní fondov EÚ, vrátane technickej podpory a podpory aktivít zameraných na koordináciu, sieťovanie, komunikáciu a budovanie kapacít MNO pre efektívny monitoring.
- Zakotviť princípy otvoreného vládnutia v systéme riadenia implementácie fondov EÚ, s dôrazom na efektívnu participáciu odbornej verejnosti vrátane zástupcov MNO, ako aj potenciálnych prijímateľov podpory fondov EÚ a cieľových skupín podporených projektov na definovaní podmienok podpory.⁷⁶

⁷⁴ Systém riadenia implementácie EŠIF by mal vymedzovať základné pravidlá vo vzťahu k nariadeniam EÚ a legislatíve SR, bez dodatočných rozširujúcich, doplňujúcich a iných pravidiel, pokynov, potvrdení, príloh atď., okrem tých, ktoré prikazujú tieto nariadenia a legislatíva.

⁷⁵ Blokový grant je fond vytvorený s jasne definovaným účelom, z ktorého je možné poskytovať finančnú pomoc jednotlivcom, organizáciám alebo inštitúciám. Blokové granty sú zamerané na pomoc pri implementácii projektov, kde konečný užívateľ je príliš malý na to, aby jeho projekt bol z hľadiska efektívnosti nákladov administrovaný na individuálnej báze. Blokové granty sú implementované prostredníctvom vybraného sprostredkovateľa.

⁷⁶ Toto je žiaduce zabezpečiť na všetkých úrovniach verejnej správy.

- Vytvoriť podmienky pre reálny a efektívny výkon princípu partnerstva a viacúrovňového riadenia vo fondoch EÚ v súlade s delegovaným nariadením EÚ č. 240/2014, vrátane budovania kapacít na strane verejnej správy a vytvorenia koordinačnej a riadiacej štruktúry.

2.5.3 MNO a súkromné zdroje

Nestabilné a nedostatočne vyvinuté finančné prostredie bez dostatku nezávislých zdrojov implikuje neistú existenciu MNO do budúcnosti, resp. ich narastajúcu finančnú závislosť od verejných zdrojov, ktorá zas môže ohroziť ich obsahovú a expertnú nezávislosť.⁷⁷ Pre dlhodobú udržateľnosť mimovládneho neziskového sektora by malo byť žiaduce udržať rovnováhu medzi tromi hlavnými zdrojmi financovania – verejnými zdrojmi, súkromnými zdrojmi a zdrojmi z vlastnej činnosti. Využívanie viacerých zdrojov umožňuje MNO diverzifikovať riziko spôsobené nedostatkom prostriedkov v prípade, že sú napojené len na jeden alebo dva zdroje (vo väčšine prípadov sú to verejné zdroje, ktoré sú nenárokovateľné).

Vlastné (interné) zdroje financovania sú tie zdroje, ktoré si organizácia dokáže vytvoriť svojou vlastnou činnosťou či vnútornými kapacitami. Ide napríklad o získavanie zdrojov z poplatkov od členov či z predaja výrobkov, predaja služieb alebo formou sociálneho podnikania. Samofinancujúce aktivity prinášajú finančný príjem alebo aj prípadný zisk, stále však platí princíp neziskovosti, t. j. finančný príjem alebo aj prípadný zisk slúži na podporu poslania a činnosti MNO.

Súkromné zdroje pochádzajú od donorov, ktorí sa rôznymi spôsobmi rozhodnú podporiť činnosť MNO. Najrozšírejšími formami, ktorými MNO získavajú súkromné zdroje, sú dary (od jednotlivcov, od firiem), granty od nadácií, príjem z charitatívnej reklamy a verejné zbierky. Verejné zbierky sú obvykle realizované MNO za účelom získania finančných prostriedkov od občanov a organizácií na vopred určený verejne prospešný účel dobrovoľným poskytnutím príspevkov. Usporiadanie verejnej zbierky musí byť povolené, musí byť najmä určený účel zbierky, spôsob jej vykonávania, kedy a kde sa má konať. V poslednom období narastá počet realizovaných verejných zbierok v on-line priestore, ktoré doposiaľ nemajú jednoznačne legislatívne upravené podmienky.

2.5.3.1 Strategické odporúčania

- Intenzívne podporovať financovanie MNO zo súkromných zdrojov vrátane úpravy a vytvorenia legislatívnych a iných podmienok pre inovatívne formy a spôsoby poskytnutia súkromných zdrojov v prospech MNO.⁷⁸
- Zvyšovať úroveň osvedy o možnosti samofinancovania (z vlastnej činnosti⁷⁹), ktoré môže výrazne prispieť k získaniu zdrojov na hlavnú činnosť MNO.

2.5.3.2 Operatívne odporúčania

- Vzdelávať manažérov, lídrov a zástupcov MNO, aby vedeli efektívnejšie riadiť aj samofinancujúce, prípadne komerčné aktivity MNO, a aby vedeli efektívne aplikovať samofinancovanie a podnikanie.
- Šíriť a využívať nové poznatky a spôsoby získavania financií od súkromných spoločností, fyzických a právnických osôb a darcov, ktoré môžu výrazne prispieť k získaniu zdrojov na hlavnú činnosť MNO, resp. podporiť ďalšie aktivity MNO⁸⁰.
- Upraviť zákon o verejných zbierkach tak, aby umožňoval zjednodušenie, transparentnosť a verejnú kontrolu realizácie verejných zbierok v online priestore.

⁷⁷ ÚSV ROS: Financovanie MNO a OS. Dostupné na: <https://www.tretisektor.gov.sk//financovanie-mno-a-os/>.

⁷⁸ crowdfunding, online zbierky a pod.

⁷⁹ t. j. z hlavnej a vedľajšej činnosti, napr. podnikanie

⁸⁰ fundraising, crowdfunding a iné

3 Spolupráca MNO s verejným sektorom

Predmetom a cieľom záujmu MNO a verejnej správy je veľmi často riešenie spoločných problémov. Vzájomná spolupráca je podstatným predpokladom až nevyhnutnosťou v prospech dosiahnutia efektívnych výsledkov práce obidvoch strán v záujme tretej strany, ktorou sú občania.

MNO uskutočňujú pilotné projekty v reálnych podmienkach, ktorých úspešnosť či neúspešnosť môže vyhodnotiť inštitúcia verejnej správy a získať tak potrebnú spätnú väzbu pre ich aplikáciu, zdokonalenie alebo odmietnutie. Mimovládny neziskový sektor predstavuje tiež skúšobné laboratórium sociálnych inovácií. Iniciatíva spravidla prichádza spontánne, zdola, vďaka bezprostrednému kontaktu mimovládnych aktérov so situáciou, za ktorej riešenie spravidla zodpovedá inštitúcia verejnej správy.

3.1 Kontext spolupráce verejného sektora a MNO

Vo viacerých sektorových radách projektu NP Výskum MNO a OS, rovnako ako vo výskume socioekonomických prínosov mimovládneho neziskového sektora pre spoločnosť, ako aj z vyjadrenia ďalších aktérov z radov MNO sa ukázala ako nedostatočne rozvinutá spolupráca mimovládneho neziskového sektora s verejným sektorom, a to vo viacerých oblastiach. Napriek existencii mechanizmov a platforiem, ktoré vytvárajú priestor pre túto spoluprácu, miera ich pravidelného a dôsledného dodržiavania má mnohé problémové miesta. Odborníci a odborníčky zastupujúci mimovládny neziskový sektor stále nie sú vnímaní zo strany verejnej správy - a to na úrovni štátu aj na nižších úrovniach regionálnej a miestnej samosprávy - ako plnohodnotný a rovnocenný odborný partner pre tvorbu verejných politík, strategických dokumentov, akčných plánov, legislatívy či odbornú diskusiu. Na strane aktérov verejného sektora reprezentanti mimovládneho neziskového sektora opakovane identifikovali nezáujem, ale aj nevedomosť o fungovaní a cieľoch MNO a často formalistický prístup zo strany verejnej správy. Odborníci a odborníčky zastupujúci mimovládny neziskový sektor si na druhej strane uvedomujú, že rozvoju spolupráce bránia aj nedostatočné kapacity MNO, nevedomosť zástupcov MNO o fungovaní verejnej správy a o princípoch, pravidlách tvorby verejných politík, ako aj časová a finančná náročnosť účasti zástupcov MNO.

3.1.1 Strategické odporúčania

- Pri tvorbe verejných politík posilňovať profesionalizáciu spolupráce verejného sektora so štruktúrami občianskej spoločnosti, a to v systematizovanej podobe, vrátane možnosti finančného zabezpečenia účasti delegovaných zástupcov MNO⁸¹.
- Podporovať aktivity, programy a dotácie, ktoré cielene posilňujú princípy partnerstva a širokej participácie (nielen zainteresovaní aktéri, ale aj občania).
- Zvyšovať povedomie a informovanosť a vzdelávať pracovníkov organizácií verejnej správy v oblasti spolupráce a komunikácie s MNO a z toho vyplývajúcich výhod.
- Ďalej budovať a prehĺbovať partnerský a transparentný dialóg medzi mimovládnym neziskovým sektorom a verejnou správou ako prevenciu proti útokom či šíreniu negatívnych postojov voči mimovládnemu neziskovému sektoru.
- Zintenzívniť komunikáciu a prehĺbiť spoluprácu medzi orgánmi verejnej správy a MNO pracujúcimi v príslušných oblastiach. Je vhodné, ak sa aktivizácia kooperačných a komunikačných kanálov medzi orgánmi verejnej správy a občianskou spoločnosťou odohráva na všetkých úrovniach verejnej správy.

⁸¹ systematická tvorba vzájomne výhodnej spolupráce sa ukazuje ako kľúčový predpoklad nielen ďalšieho rozvoja demokracie, ale i ekonomickej prosperity krajiny.

- Podporovať participatívnu tvorbu verejných politík v spolupráci so zástupcami občianskej spoločnosti, čo môže výrazne ovplyvniť posilnenie úlohy/roly MNO pri výkone služieb vo verejnom záujme.⁸²
- Je žiaduce, aby sa verejné politiky inšpirovali skúsenosťami, sociálnymi inováciami a príkladmi dobrej a zlej praxe, ktoré boli overené v mimovládnom neziskovom prostredí doma i v zahraničí. Osobitný dôraz je vhodné zamerať na zapájanie občanov do mechanizmov vládnutia a na kontrolu výkonu moci na všetkých úrovniach.
- Je žiaduce, aby verejné inštitúcie systematicky podporovali rozvoj sociálnych inovácií v spolupráci s MNO. Jednak vo fáze rozširovania už overených riešení zhora riadeným, plošným prístupom, ale aj v rovnakom rozsahu podporou sociálnych inovácií ako zdola realizovaných experimentálnych riešení v komunitách v poskytovaní nových typov služieb či nových metódach a spôsoboch spravovania.⁸³
- Umožniť MNO, aby pripomienkovali a navrhovali zameranie projektov určených pre MNO, ktoré sú financované z verejných zdrojov, ako aj z eurofondov.⁸⁴
- Vzdelávať občiansku spoločnosť o širších implikáciách tvorby verejnej politiky a o možnostiach vytvorenia multiplikačných efektov vyplývajúcich zo spolupráce štátu, samosprávy, podnikateľského prostredia a občianskej spoločnosti.
- Je žiaduce, aby stratégia podpory občianskej spoločnosti zo strany štátu vychádzala z kombinácie podpory MNO systémovými opatreniami a opatreniami rozvíjajúcimi prínos mimovládneho neziskového sektora pre priority verejnej moci.⁸⁵

⁸² V súlade s týmto odporúčaním je potrebné posilniť a technicky zabezpečiť účasť zástupcov občianskej spoločnosti a MNO na tvorbe, implementácii, monitoringu a evaluácii verejných politík na všetkých úrovniach verejnej správy.

⁸³ Za týmto účelom je žiaduce využiť princípy sieťovania alebo pôsobenie tematicky zameraných koalícií a partnerstiev, ktorých iniciátormi a realizátormi sú v úvodných fázach MNO. Netreba zabudnúť na siete, ktoré vznikajú a boli iniciované na úrovni jednotlivých segmentov verejnej správy na Slovensku, na úrovni EÚ alebo celosvetovo.

⁸⁴ MNO sú spôsobilé získať relevantné informácie o tom, aký druh a formy pomoci sú najpotrebnejšie. Práve MNO sú tie, ktoré robia v praxi s občianskou spoločnosťou, teda poznajú potreby spoločnosti a majú aj návrhy na ich naplnenie.

⁸⁵ Pod systémovými opatreniami sa myslia také opatrenia, ktoré majú dlhodobý a strategický význam pre mimovládny neziskový sektor - inštitucionálny rozvoj, podpora infraštruktúry mimovládneho neziskového sektora, podpora dialógu a priestorov pre dialóg, podpora organizačných kapacít pre vzdelávanie, sieťovanie a učenie sa, podpora národného dobrovoľníckeho programu, vytvorenie mechanizmov podpory mimovládneho neziskového prostredia formou regrantingu, alebo aj administratívne zmeny v pravidlách čerpania verejných zdrojov.

4 Aktívny občan

Základnou zložkou rozvinutej občianskej spoločnosti je aktívny občan. Aktívny občan sa počas svojho života rôznou formou s rôznym nasadením podieľa na činnosti rôznych MNO. Aktívny občan je človek, ktorý sa zaujíma o verejné dianie či politiku, resp. je to človek, ktorý sa angažuje. Aktívny občan prichádza s návrhmi na riešenie problémov, resp. sám koná skutky v prospech odstránenia problému. O aktívneho občana sa opierajú funkčné demokratické inštitúcie štátu a na zrelom aktívnom občanovi stojí a padá celá demokracia v štáte; inými slovami stojí a padá celý demokratický štát.

Aktívny občan nielen uspokojuje svoje potreby, ale aj presadzuje svoje hodnoty a záujmy. Jeho „aktivizmus“ zďaleka nekončí na tejto úrovni. Obhajuje svoju rodinu, snaží sa pomáhať a rozvíjať svoju komunitu, obec, región a štát. Ako aktér pozitívnych zmien na každej úrovni organizovanej spoločnosti sa aktívny občan zapája do procesov príprav a tvorby spoločenského rozvoja, čo ustálené nazývame procesom otvoreného vládnutia. Aktívne zapájanie sa občana do činností podporujúcich, rozvíjajúcich a v konečnom dôsledku legitimizujúcich rozvoj spoločnosti nazývame proces participácie. Aj proces participácie prebieha na každej úrovni spravovania života občanov (lokálnej, regionálnej aj celoštátnej). Ku zdravému a prirodzenému rozvoju života občanov patrí aj dobrovoľníctvo, ktoré je najprirodzenejšou formou podporujúcou presadzovania sa záujmov občanov všade tam, kde žiadne organizácie a inštitúcie organizovanej verejnej moci nedosiahnu alebo nevládzu. Bez dobrovoľníctva by bol život občanov chudobnejší o množstvo aktivít a obsahovo prázdnejší o pocity spokojnosti a spoluúčasti na budovaní „spoločenského dobra“. Najmä v posledných rokoch badať vzostup angažovanosti občanov a obyvateľov SR v témach verejného záujmu, ako sú masové, neformalizované prejavy aktívnych občanov (protesty odborov, Gorila, Za slušné Slovensko, Klimatická zmena a pod.), ale aj zapojenie dobrovoľníkov (pandémia Covid-19, prírodné katastrofy, atď.)

4.1 Otvorené vládnutie

Otvorené vládnutie je vo všeobecnosti považované za taký spôsob spravovania vecí verejných, ktorý podporuje princípy transparentnosti, integrity, inkluzívnej participácie všetkých relevantných aktérov, vyvodzovania politickej zodpovednosti, či využívania technologických inovácií.⁸⁶ Podpora a dodržiavanie princípov otvoreného vládnutia je realizovaná na všetkých úrovniach vládnutia (štátnej, regionálnej a lokálnej) a smeruje predovšetkým k transparentnosti, otvorenosti či zlepšovaniu fungovania verejnej správy.

SR je už od roku 2011 aktívnym členom medzinárodnej Iniciatívy pre otvorené vládnutie. Iniciatíva pre otvorené vládnutie je globálne partnerstvo národných, regionálnych a miestnych vlád, ktoré spája vládných reformátorov a lídrov občianskej spoločnosti pri tvorbe, implementácii, monitoringu a evaluácii akčných plánov. Vďaka nim sa krajiny stávajú otvorenejšie, prístupnejšie a zodpovednejšie vo vzťahu k svojim obyvateľom.⁸⁷ Splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti zabezpečuje a koordinuje tvorbu a implementáciu akčných plánov Iniciatívy pre otvorené vládnutie na Slovensku.

Aktívny občan a občianska spoločnosť je nezastupiteľnou súčasťou otvoreného vládnutia ako kultúry vládnutia. Účasť aktívneho občana a občianskej spoločnosti vrátane MNO či akademického sektora na správe vecí verejných podporuje tvorbu a prijímanie kvalitnejších verejných politík, uľahčuje

⁸⁶ OECD: Open government. Dostupné na: <https://www.oecd.org/gov/open-government/>; OECD: Open government - The global context and the way forward: Highlights. Dostupné na: <https://www.oecd.org/gov/open-gov-way-forward-highlights.pdf>; Caroline Burle, Laila Bellix, Jorge Machado: How about defining Open Government principles?, Open Government Partnership. Dostupné na: <https://www.opengovpartnership.org/stories/how-about-defining-open-government-principles/>.

⁸⁷ Open Government Partnership. Dostupné na: <https://www.opengovpartnership.org/about/>; ÚSV ROS: Čo je Iniciatíva pre otvorené vládnutie. Dostupné na: https://www.minv.sk/?ros_ogp.

akceptáciu prijatých rozhodnutí či verejných politík, posilňuje dôveru občanov v štát a jeho inštitúcie a zároveň posilňuje demokraciu.⁸⁸

Súčasný stav vzťahu občianskej spoločnosti k otvorenému vládnutiu a následne k Iniciatíve pre otvorené vládnutie možno interpretovať tak, že občianska spoločnosť síce vníma a sleduje hodnoty a princípy otvoreného vládnutia, ktoré sú totožné s demokratickými princípmi (predovšetkým participáciu, transparentnosť a boj proti korupcii), zároveň ale do istej miery nevyužíva potenciál Iniciatívy pre otvorené vládnutie ako jedného z nástrojov vlády SR na podporu týchto princípov. Obdobne, vo verejnej správe sme svedkami rôznych iniciatív a aktivít, ktoré podporujú princípy otvoreného vládnutia, avšak so záväzkami vyplývajúcimi z akčných plánov Iniciatívy pre otvorené vládnutie sa prelínajú len čiastočne, a v niektorých prípadoch vôbec.

Odporúčania formulované v tejto kapitole budú napĺňané prostredníctvom konkrétnych záväzkov špecifikovaných v participatívne tvorených dvojročných Akčných plánoch Iniciatívy pre otvorené vládnutie. Tie obsahujú konkrétne záväzky, ktorými sa vláda SR so svojimi ministerstvami a ostatnými ÚOŠS zaväzuje rozvíjať princípy otvoreného vládnutia, predovšetkým transparentnosť, participáciu a zúčtovateľnosť. Akčné plány Iniciatívy pre otvorené vládnutie sú samostatne prijímané uzneseniami vlády SR a v pravidelných cykloch prebieha interná evaluácia ich implementácie, ako aj nezávislá evaluácia procesu tvorby a implementácie zo strany Nezávislého hodnotiaceho mechanizmu centrály Iniciatívy pre otvorené vládnutie.

4.1.1 Strategické odporúčania

- Zvýšiť vnímanie a spoluúčasť na Iniciatíve pre otvorené vládnutie zo strany aktérov občianskej spoločnosti.
- Zo strany verejnej správy vnímať otvorené vládnutie, zásadne dodržiavať princípy otvoreného vládnutia, dodržiavať záväzky Iniciatívy pre otvorené vládnutie ako aj Odporúčania OECD k otvorenému vládnutiu⁸⁹ a zvýšiť mieru spoluúčasti na plnení úloh vyplývajúcich z akčných plánov Iniciatívy pre otvorené vládnutie.
- Participatívne analyzovať súčasný stav otvoreného vládnutia na Slovensku: prínosy, príležitosti a výzvy prístupu a účasti štátu vrátane Iniciatívy pre otvorené vládnutie, a mimovládneho neziskového sektora/občianskej spoločnosti pre dodržiavanie a posilňovanie princípov otvoreného vládnutia na Slovensku.⁹⁰
- Otvoriť pravidelnú diskusiu s relevantnými partnermi z verejnej správy a občianskej spoločnosti o stave a smerovaní Iniciatívy pre otvorené vládnutie v kontexte otvoreného vládnutia.

4.2 Participácia

Participácia je kľúčovým nástrojom pre uskutočnenie verejných politík, ktorý do ich efektívnej prípravy, tvorby a realizácie súčasne zapája aktérov občianskej spoločnosti a verejnej správy. Participácia je neoddeliteľne spojená s partnerstvom a spoluprácou.

⁸⁸ OECD: Citizens as Partners – OECD Handbook on Information, Consultation and Public Participation in Policy-making. Dostupné na: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264195578-en.pdf?expires=1610382882&id=id&accname=guest&checksum=CDB9AFBB564A6BD8F90DA41E0FA7DE60>.

⁸⁹ OECD: Recommendation of the Council on Open Government. Dostupné na: <https://www.oecd.org/gov/Recommendation-Open-Government-Approved-Council-141217.pdf>.

⁹⁰ Keďže je Iniciatíva pre otvorené vládnutie len jedným z nástrojov v komplexnom systéme dodržiavania a podpory otvoreného vládnutia ako kultúry vládnutia vo všetkých zložkách verejnej moci.

Zistenia z národného projektu Podpora partnerstva a dialógu v oblasti participatívnej tvorby verejných politík⁹¹ realizovaného ÚSV ROS potvrdzujú, že participatívny proces podporuje cielené zapájanie verejnosti do tvorby a realizácie verejných politík nielen v rozsahu zainteresovaných aktérov, ale aj zraniteľných najslabších skupín občianskej spoločnosti.

Proces zavádzania princípu partnerstva, spolupráce a participácie do praxe verejnej správy je postupný – evolučný proces. Úspech participácie závisí od zdieľania skúseností a poznania, vrátane dobrej aj zlej praxe a od prepájania aktérov občianskej spoločnosti, zástupcov MNO s orgánmi a subjektmi verejnej správy so zámerom presadzovať dialóg relevantných aktérov v území.

4.2.1 Strategické odporúčania

- Vytvoriť priestor pre účasť odborných expertov z prostredia občianskej spoločnosti v procesoch participatívnej tvorby verejných politík.⁹²
- Podporovať spoluprácu, vzájomný dialóg a sieťovanie zástupcov verejnej správy a občianskej spoločnosti, ktorí môžu v budúcnosti zohrať úlohu „ambasádorov participácie“ a „agentov zmeny“ pre oblasť participatívnej tvorby verejných politík, budovanie komunit praxe, svojpomocných sietí a platforiem pre podporu participácie.
- Zabezpečiť systematický proces zameraný na zvyšovanie informovanosti občianskej spoločnosti a širokej verejnosti, spojený s budovaním informačných zdrojov o participácii.
- Budovať personálne kapacity občianskej spoločnosti pre oblasť participácie a participatívnej tvorby verejných politík formou programov vzdelávania, ponuky tréningov, workshopov, informačných dní a konferencií.
- Vytvoriť kontinuitu analytických a výskumných aktivít v oblasti participácie s cieľom prehĺbovania poznania o stave participácie na Slovensku i v zahraničí.
- Zabezpečiť dostatočnú informovanosť zameranú na oblasť participácie a popularizáciu a distribúciu existujúcich poznatkov a skúseností.⁹³
- Dizajnovať, aplikovať a testovať inovatívne mechanizmy zapájania širokej (i laickej) verejnosti do procesov tvorby verejných politík s dôrazom na zapojenie zraniteľných skupín.
- Presadzovať legislatívne návrhy zamerané na zlepšenie možností účasti verejnosti na správe vecí verejných.
- Presadzovať a podporovať participáciu mladých ľudí a ich účasť na rozhodovaní.
- Rozvíjať spoluprácu s vysokými školami na presadzovaní témy rozvoja občianskej spoločnosti, otvoreného vládnutia a participácie vo vzdelávaní v prostredí vysokých škôl so zameraním na cielenú prípravu absolventov vysokých škôl.

⁹¹ ÚSV ROS: Podpora partnerstva a dialógu v oblasti participatívnej tvorby verejných politík. Dostupné na: https://www.minv.sk/?ros_np_participacia.

⁹² Presadzovanie opatrení zameraných na účasť zástupcov občianskej spoločnosti na úrovni dizajnovania, riadenia, monitoringu a vyhodnocovania participatívnych procesov, ako aj implementácie vybraných opatrení v praxi.

⁹³ Je žiaduce zabezpečiť cielenú distribúciu existujúceho poznania, skúseností, zručností, ako aj dobrej a zlej praxe, naviazaných na participatívnu tvorbu verejných politík s dôrazom na úlohu, poslanie a prínosy zapájania občianskej spoločnosti do ich prípravy, realizácie, monitoringu, hodnotenia i implementácie.

4.3 Dobrovoľníctvo

Ľudia zapojení do formálneho i neformálneho dobrovoľníctva sa vyznačujú zvýšenou dôverou k MNO a tiež k občianskym iniciatívam. Takto angažovaní ľudia majú väčší a aktívny záujem o veci verejné na rôznych úrovniach a aj častejšie o nich diskutujú v rodine, s kolegami, priateľmi i známymi. Vyznačujú sa intenzívnejším sledovaním rôznorodých zdrojov informácií a často sú aktívni vo verejnom živote. Dobrovoľníctvo je významné vo všetkých všeobecne prospešných oblastiach a často nezastupiteľne dopĺňa činnosti verejnej správy.

Analýza personálnych zdrojov MNO poukázala na to, že mimovládny neziskový sektor je z hľadiska štruktúry ľudských zdrojov značne rozmanitý. Zistenia z NP Výskum MNO a OS potvrdili, že angažovanie neplatených pracovníkov na dobrovoľnom základe a členskom princípe je typické pre celý mimovládny neziskový sektor. Platení pracovníci sú využívaní v mimovládnom neziskovom sektore v menšej miere. NP Výskum MNO a OS však zároveň poukázal aj na niektoré problematické miesta, ktoré neumožňujú naplno rozvinúť potenciál MNO pri zapájaní obyvateľov do dobrovoľníctva. Zároveň poukázal na bariéry zapájania a vzdelávania seniorov a detí a mládeže k dobrovoľníctvu. Mimoriadne pozitívnym trendom je profesionalizácia krajských dobrovoľníckych platforiem a rastúca spolupráca dobrovoľníkov a podnikateľského sektora. Taktiež sa ukázala nezastupiteľná rola dobrovoľníctva pri takých situáciách ako je pandémia Covid-19, resp. iné krízové a núdzové situácie doma a v zahraničí.

4.3.1 Strategické odporúčania

- Podporovať aktívne občianstvo, ktoré sa prejavuje mnohorakým spôsobom, vrátane účasti na formálnom i neformálnom dobrovoľníctve, na darcovstve a na aktívnej účasti verejnosti a občanov na tvorbe politík.⁹⁴
- Zabezpečiť finančnú udržateľnosť dlhodobých dobrovoľníckych programov a dobrovoľníckych centier.
- Budovať personálne, finančné a priestorové kapacity dobrovoľníckych centier ako kľúčového prvku rozvoja infraštruktúry dobrovoľníctva.
- Presadzovať a implementovať princípy dobrovoľníctva naprieč všetkými všeobecne prospešnými oblasťami MNO.
- Rozširovať dobrovoľnícke programy v rôznych oblastiach pôsobenia MNO s cieľom zvyšovať kapacity týchto organizácií.
- Na základe aplikačnej praxe novelizovať zákon o dobrovoľníctve a ďalšie predpisy a nariadenia ovplyvňujúce dobrovoľnícku činnosť a podporu dobrovoľníctva.
- Zvyšovať kvalitu práce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami realizáciou vzdelávania v oblasti manažmentu dobrovoľníctva, poskytovaním konzultácií a poradenstva v tejto oblasti a podporou značky kvality v oblasti práce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami.

⁹⁴ Medzi ľuďmi aktívnymi vo formálnom i neformálnom dobrovoľníctve, ako aj v rámci iných foriem občianskej a riadenej participácie, je silnejšia podpora princípov participatívnej demokracie.

4.3.2 Operatívne odporúčania

- Posilňovať pozíciu a kompetencie dobrovoľníckych centier prostredníctvom spolupráce so samosprávami.
- Implementovať finančný mechanizmus na podporu dlhodobých dobrovoľníckych programov a dobrovoľníckych centier z verejných zdrojov.
- Podporovať národné kampane na propagáciu dobrovoľníctva a prezentovanie príkladov kvalitného manažmentu dobrovoľníctva cez verejnoprávne médiá.
- Pokračovať v realizácii výchovy a vzdelávania k dobrovoľníctvu vo všetkých stupňoch vzdelávania v školách a školských výchovno-vzdelávacích zariadeniach podľa Konceptie výchovy a vzdelávania detí a mládeže k dobrovoľníctvu.
- Zapracovať dobrovoľníctvo seniorov do Národného programu aktívneho starnutia na ďalšie programovacie obdobie 2021 - 2030.
- Podporovať motiváciu seniorov k dobrovoľníctvu aj úľavami pri platbách za konkrétne služby či inými motivujúcimi benefitmi.
- Podporovať koncept inkluzívneho dobrovoľníctva s cieľom zvyšovať participáciu najmenej zapojených skupín do dobrovoľníctva.
- Pripraviť školenia pre samosprávy a MNO o zapájaní seniorov/senioriek do dobrovoľníctva, a to témami ako motivácie, nábor, skúsenosti, portfólio dobrovoľníckych aktivít, príklady dobrej praxe, či manažment takýchto dobrovoľníckych aktivít.
- Využívať online formy participácie a zapájania sa verejnosti k téme dobrovoľníctvo a následne na základe týchto zistení novelizovať zákon o dobrovoľníctve a ďalšie predpisy a nariadenia ovplyvňujúce dobrovoľnícku činnosť a podporu dobrovoľníctva.
- Zaviesť pravidelný výskum v oblasti dobrovoľníctva realizovaný Štatistickým úradom SR, ktorý by vychádzal z metodiky používanej aj v iných krajinách EÚ a umožnil tak porovnávanie údajov a meranie (nielen ekonomických) prínosov dobrovoľníctva.

5 Národné a globálne výzvy pre občiansku spoločnosť a MNO

Strategickým zámerom všetkých prodemokratických spoločensko-politických aktérov na Slovensku a všetkých orgánov verejnej moci by malo byť vytvorenie čo najpriaznivejších podmienok pre rozvoj občianskej spoločnosti a MNO ako neoddeliteľnej súčasti systému participatívnej a liberálnej demokracie.

Optimálne prostredie pre rozvoj občianskej spoločnosti a MNO by malo zabezpečovať intenzívnu komunikáciu, koordináciu a spoluprácu orgánov verejnej správy s MNO pracujúcimi v príslušných oblastiach. Aktivizácia kooperačných a komunikačných kanálov medzi orgánmi verejnej správy a občianskou spoločnosťou by sa mala odohrávať na všetkých úrovniach – od celoštátnej až po obecnú. Ambíciou by mala byť zmena paradigmy: byrokratický etatizmus by malo vystriedať partnerstvo: tam, kde je to oprávnené, by mali orgány verejnej správy oceňovať prínos MNO, podporovať ich finančne i morálne. Verejné politiky by sa mali inšpirovať skúsenosťami, sociálnymi inováciami a príkladmi dobrej praxe, ktoré boli overené aj v mimovládnom neziskovom prostredí. Osobitný dôraz treba položiť na zapájanie občanov do mechanizmov vládnutia a na kontrolu výkonu moci na všetkých úrovniach.

Vyššie 30 rokov budovania a rozvíjania občianskej spoločnosti a prostredia MNO preukázalo, že slovenská spoločnosť vie lepšie čeliť rôznym výzvam, keď má fungujúcu a rozvinutú občiansku spoločnosť a aktívnych občanov. V štátnopaternalistickom, etatistickom modeli fungovania spoločnosti občianska spoločnosť síce má inštitucionálne zakotvenie, ale je skôr trpenou zložkou spoločnosti než plnohodnotne rešpektovaným a podporovaným partnerom verejnej moci. Je nespochybniteľné a preukázateľné, že občianska spoločnosť hrá kľúčovú úlohu v demokratickej spoločnosti pri obrane demokracie a jej inštitúcií, ochrane základných ľudských práv a slobôd, pri presadzovaní spravodlivosti, transparentnosti a kontrole výkonu moci. Rozmanitosť prostredia občianskej spoločnosti často vytvára obrovské know-how pre praktické a inovatívne riešenia vhodné nielen pre seba a verejnú správu, pre podnikateľský sektor, ale aj pre celú spoločnosť. SR je demokratický právny štát založený na občianskom princípe a Ústava SR deklaruje, že moc pochádza od občanov. Je preto dôležité, aby správcovia a správkyné vecí verejných neustále prehlbovali spoluprácu s občianskou spoločnosťou a mimovládny neziskový sektor, vytvárali a rozvíjali plnohodnotne garantovaný a podporovaný priestor pre aktivity občanov ako aj aktivity MNO, ako elementárnu súčasť demokratickej spoločnosti. Občianska spoločnosť a aktívni občania sú čoraz viac angažovaní v prejavovaní občianskeho záujmu a záujmu o veci verejné na národnej aj globálnej úrovni.

Podpora rozvoja organizovanej občianskej spoločnosti zo strany štátu by mala vychádzať najmä z kombinácie podpory mimovládneho neziskového sektora systémovými opatreniami s cieľom posilnenia jeho inštitucionálnych, organizačných a ľudských kapacít a opatreniami rozvíjajúcimi prínos mimovládneho neziskového sektora pre rozvojové priority štátu.

Systémové opatrenia sú také opatrenia, ktoré majú dlhodobý a strategický význam pre mimovládny neziskový sektor ako sú inštitucionálny rozvoj, podpora infraštruktúry, podpora dialógu a priestorov pre dialóg, podpora organizačných kapacít pre vzdelávanie, sieťovanie a učenie sa (profesionalizácia), podpora dobrovoľníctva, vytvorenie mechanizmov podpory mimovládneho neziskového sektora napr. aj formou regrantingu, administratívne zmeny v pravidlách čerpania verejných zdrojov, debyrokratizácia a odstránenie formalizmu z reportovania, posilnenie financovania zo súkromných a vlastných zdrojov a ďalšie.

Je možné konštatovať, že občianska spoločnosť a mimovládny neziskový sektor má v súčasnosti stabilizované a funkčné legislatívne a ekonomické podmienky pre svoje fungovanie. Napriek tomu si zvláštnu pozornosť zaslúži problematika financovania MNO. Za posledných 10 rokov sa na jednej strane zvýšil počet registrovaných MNO o vyše 100 % a na druhej strane sa podstatne znížilo financovanie MNO najmä zo súkromných zahraničných zdrojov. Naopak prevládalo financovanie z verejných zdrojov,

vrátane asignácie dane a finančných prostriedkov EÚ/ES. Udržať a zlepšovať legislatívne a ekonomické prostredie MNO, vrátane ich stabilného a dostatočného financovania, inštitucionálneho zabezpečenia umožňujúceho stabilitu a rozvoj, je nepretržitou vážnou výzvou aj do budúcnosti.

Ďalšou výzvou je udržanie a zlepšenie spoločenského uznania a rešpektu všeobecne prospešnej práce MNO v prospech všetkých adresátov a prijímateľov ich činností, ako aj celej spoločnosti a podpory ich prínosu pre priority štátu.

Týmto sa myslí najmä podpora komparatívne silných dispozícií mimovládneho neziskového sektora v rámci rozvojových priorít štátu (a to aj v post-Covid kontexte, v kontexte 4. priemyselnej revolúcie, Plánu obnovy a odolnosti, Agende 2030 – SDGs, Iniciatívy pre otvorené vládnutie, Zelenej dohody EÚ a Next generation EÚ a pod.). Týka sa najmä pôsobenia organizácií a iniciatív občianskej spoločnosti v téme participácie, inklúzie, ochrany ľudských práv a slobôd, ochrany životného prostredia, sociálnych inovácií, podpory ohrozených a zraniteľných cieľových skupín, intervenciách v oblastiach prioritného záujmu (ochrana právneho štátu, duševné a fyzické zdravie, zmiernenie problému chudoby, sociálneho vylúčenia a bezdomovectva, demografické výzvy, znižovanie nerovností vo vzdelávaní, komunitný rozvoj, boj s hybridnými hrozbami, dezinformáciami a extrémizmom, a ďalšie).

Aktuálna situácia na Slovensku poukázala na nenahraditeľnú rolu občianskej spoločnosti a MNO, ktoré sa významným spôsobom aktívne zapojili aj do pomoci a riešenia krízovej situácie počas pandémie Covid-19. Táto spoluúčasť aktívnych občanov a aktívnych MNO pri pomoci bola a stále je vyčerpávajúca pre všetkých jej aktérov. Osobné nasadenie aktívnych občanov a aktívnych MNO má svoje limity a personálne a ekonomické zdroje MNO sú obmedzené a v mnohých prípadoch už vyčerpané. Vymyslieť a navrhnuť funkčný systém zapojenia, finančnej podpory a kompenzácie pre MNO v čase krízových situácií, je nevyhnutnou výzvou pre prítomnosť a určite aj predvídateľnú a nepredvídateľnú budúcnosť.

V posledných rokoch čelí celá civilizácia novým globálnym hrozbám a výzvam (ohrozenie demokracie a demokratických inštitúcií, nedôvera a spochybňovanie zastupiteľskej demokracie, klimatické zmeny, znečisťovanie životného prostredia, migrácia, dezinformácie, konšpirácie, hybridné hrozby, silnejúce negatívne vplyvy sociálnych sietí, otázky slobody slova a prejavu, terorizmus, extrémizmus, radikalizmus a ďalšie). Občianska spoločnosť a aktívni občania hrajú nezameniteľnú a originálnu úlohu pri poukazovaní na uvedené hrozby a výzvy a zároveň iniciujú podnety a návrhy ako im čeliť. Vážnou výzvou pre mimovládny neziskový sektor na Slovensku je obrana sociálnej a politickej stability, ktorej výsledkom budú aktivity s reálnymi výsledkami.

Jednou z najväčších výziev je dokázať využiť skúsenosti a ľudský kapitál MNO v prospech rozvoja celej spoločnosti, vzájomne spolupracovať a zároveň podporovať (inštitucionálne a finančne) MNO pri aktivitách, ktoré pomáhajú hľadať riešenia alebo priamo riešia národné a globálne výzvy v rámci demokratických nástrojov správy vecí verejných.

5.1 Výzvy do roku 2030

V tejto časti stručne rekapitulujeme prioritné oblasti rozvoja občianskej spoločnosti, ktoré sú pre celú občiansku spoločnosť výzvami až do roku 2030.

- Vytvoriť čo najpriaznivejšie podmienky pre rozvoj občianskej spoločnosti a MNO ako neoddeliteľnej súčasti systému participatívnej a liberálnej demokracie, vrátane kontinuálneho zlepšovania legislatívneho a finančného prostredia MNO.
- Zabezpečovať intenzívnu komunikáciu, koordináciu a spoluprácu orgánov verejnej správy s MNO, ktoré sú aktívne vo všeobecne prospešných oblastiach, a to na princípoch rovnocenného partnerstva.
- Inšpirovať verejnú správu skúsenosťami, sociálnymi inováciami a príkladmi dobrej praxe, ktoré boli overené v mimovládnom neziskovom prostredí.
- Klásť osobitný dôraz na zapájanie občanov do mechanizmov vládnutia a na kontrolu výkonu moci na všetkých úrovniach.
- Podporovať mimovládny neziskový sektor systémovými opatreniami s cieľom posilnenia jeho inštitucionálnych, organizačných a ľudských kapacít a opatreniami rozvíjajúcimi prínos mimovládneho neziskového sektora pre rozvojové priority štátu.
- Podporovať komparatívne silné dispozície mimovládneho neziskového sektora v rámci rozvojových priorít štátu (a to aj v post-Covid kontexte, v kontexte 4. priemyselnej revolúcie, Plánu obnovy a odolnosti, Agende 2030 – SDGs, Iniciatívy pre otvorené vládnutie, Zelenej dohody EÚ a Next generation EÚ a pod.).
- Podporovať a rozvíjať spoluprácu všetkých sektorov spoločnosti na demokratických princípoch rovnocennosti, transparentnosti a efektívnosti.
- Posilňovať úlohy ÚSV ROS, Rady vlády SR pre MNO v prospech rozvoja občianskej spoločnosti.
- Pokračovať v napínaní princípov otvoreného vládnutia a presadzovať otvorené vládnutie na všetkých úrovniach spoločnosti vrátane vzdelávania o ňom a posilňovať postavenie SR v agende Iniciatívy pre otvorené vládnutie.
- Zvýšiť úroveň vnímania všeobecne prospešných oblastí činnosti MNO.
- Dodržiavať princípy právneho štátu a posilňovať účasť verejnosti na príprave, tvorbe a implementácii verejných politík.
- Podporovať a realizovať vzdelávanie a informovanosť o občianskej spoločnosti a MNO na všetkých stupňoch vzdelávania, vrátane vzdelávania širokej verejnosti.
- Podporovať a rozvíjať aktívne demokratické občianstvo (formalizované a neformalizované)⁹⁵, vrátane dobrovoľníctva.

⁹⁵ Občania môžu byť aktívni buď ako členovia formálnych MNO alebo konajú mimo formálnych štruktúr.

- Zohľadňovať postavenie, dôsledky a dopady na MNO počas krízových situácií ako je pandémia, krízový stav, núdzový stav a iné.
- Posilňovať dôveru v občiansku spoločnosť, MNO a ich inštitúcie a organizácie.
- Podporovať aktivity občanov, ktoré chránia demokraciu a jej inštitúcie, presadzujú ochranu práv a slobôd, kontrolujú verejnú moc a ktoré pomáhajú čeliť národným a globálnym hrozbám a výzvam.

6 Implementácia Koncepce

Koncepcia stanovuje základné dlhodobé smerovanie napĺňania princípov rozvoja občianskej spoločnosti v SR.

Konkrétne úlohy a opatrenia vyplývajúce z Koncepce spolu s ich časovým plnením sú zahrnuté v prvom Akčnom pláne Koncepce, ktorého vypracovanie nadväzuje na Koncepciu a ktorý bude pravidelne aktualizovaný každé tri roky – počnúc Akčným plánom pre roky 2021 – 2024.

6.1 Časový harmonogram

Tabuľka 1

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Akčný plán 1										
Akčný plán 2										
Akčný plán 3										

6.2 Nositeľ a gestor implementácie

Nositeľom Koncepce je Ministerstvo vnútra SR, ktoré je za implementáciu stratégie zodpovedné. Gestorom implementácie je ÚSV ROS, ktorého úlohou je dozerať na proces realizácie Koncepce, monitorovať riziká, v nadväznosti na aktuálnu situáciu vypracovávať Akčné plány a záverečnú Hodnotiacu správu.

6.3 Zdroje financovania

Implementácia Koncepce bude financovaná z finančných zdrojov rozpočtovej kapitoly MV SR, prípadne európskych štrukturálnych a investičných fondov a iných zdrojov EÚ.

6.4 Systém monitorovania a evaluácia implementácie Koncepce

Napĺňanie vízií Koncepce bude hodnotené kontinuálne v priebehu implementácie prostredníctvom Akčných plánov. Pokiaľ realizácia úloh nebude dostatočná a nepovedie k napĺňaniu vízií Koncepce, bude potrebné urobiť zmeny v harmonograme, v objeme ľudských zdrojov, prípadne vo financovaní a ďalších aspektoch podmieňujúcich implementáciu Koncepce. Za monitorovanie realizácie opatrení Akčných plánov a napĺňanie vízií Koncepce zodpovedá gestor – ÚSV ROS.

6.5 Systém riadenia rizík a podmienky realizácie

Za účelom úspešnej implementácie Koncepce je nutné zdefinovať potrebné predpoklady úspechu a identifikovať riziká s tým spojené. Vzhľadom na dlhodobý charakter tohto dokumentu jeho hlavné riziko spočíva v udržaní kontinuity realizácie pri súčasnom zachovaní filozofie jeho obsahu.

Pre úspešné napĺňanie vízií Koncepce boli identifikované nasledujúce riziká a predpoklady úspechu:

Tabuľka 2 Riziká implementácie Konceptie

Riziko	Miera dopadu	Predpoklad úspechu
Nedostatočná alokácia finančných zdrojov zo štátneho rozpočtu	vysoká	Zaistenie potrebnej alokácie finančných zdrojov z rozpočtu SR prostredníctvom rozpočtovej kapitoly MV SR, prípadne ďalších ÚOŠS
Nedostatočná alokácia financií z európskych finančných zdrojov	vysoká	Zaistenie potrebnej alokácie finančných zdrojov EÚ pre implementáciu strategických projektov prostredníctvom finančných zdrojov z európskych štrukturálnych a investičných fondov a iných zdrojov EÚ
Politická nestabilita	kritické	Identifikácia prioritných oblastí a systém krízového riadenia implementácie
Nedostatočná angažovanosť relevantných aktérov	relevantné	Silný mandát a disciplína aktérov potrebné pre implementáciu Konceptie
Konzervativizmus a uzavretosť aktérov občianskej spoločnosti a MNO, akademickej komunity	relevantné	Priebežná realizácia vzdelávacích aktivít a zvyšovanie povedomia o občianskej spoločnosti a MNO v prostredí občianskej spoločnosti
Nedostatočná medzirezortná spolupráca	relevantné	Aktívna komunikácia a vzájomná spolupráca jednotlivých zainteresovaných aktérov za účelom naplňania Konceptie a Akčných plánov rezortom vnútra a ďalších relevantných aktérov
Nedodržovanie časového harmonogramu Akčných plánov	relevantné	Silný projektový management a systém zvýšeného krízového riadenia oblastí, ktoré ohrozujú harmonogram implementácie Konceptie a Akčných plánov

Gestor Konceptcie bude priebežne vyhodnocovať riziká počas implementácie jednotlivých Akčných plánov Konceptcie.

V rámci hodnotenia rizík sa budú realizovať nasledujúce činnosti:

1. vyhodnotenie identifikovaných rizík, zmena ich významnosti, príp. zmena predpokladov úspechu,
2. prípadné úpravy v opatreniach pre minimalizáciu dopadov identifikovaných rizík,
3. iniciácia implementácie opravných opatrení v rámci jednotlivých projektov implementácie Konceptcie,
4. monitorovanie realizácie opravných opatrení,
5. identifikácia nových rizík, ich vyhodnocovanie z pohľadu významnosti dopadu a pravdepodobnosti výskytu.

Záver

Konceptcia predstavuje komplexné systémové riešenie rozvoja občianskej spoločnosti na národnej úrovni a v súlade s členstvom SR v EÚ a ďalšími medzinárodnými záväzkami SR. Hlavným cieľom Konceptcie je nadviazať na prioritné ciele definované v Konceptcii na roky 2012 – 2020, plynulo na ňu nadviazať, usmerňovať rozvoj v tejto oblasti a určiť implementácii Konceptcie pevný základ, na ktorom bude možné ďalej rozvíjať občiansku spoločnosť.

Akčný plán

Koncepcie rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku

na roky 2021 – 2024

Jún 2021

Úvod

Koncepcia je základným strategickým rozvojovým dokumentom konkrétnej verejnej politiky, ktorou je podpora a rozvoj občianskej spoločnosti a jej najviditeľnejšej tváre mimovládneho neziskového sektora. Primárnymi výstupmi Koncepcie sú strategické odporúčania. Tieto odporúčania vyjadrujú krátkymi slovami široké zámery a ciele, ktoré sú vyjadrením filozofie ÚSV ROS. Zámer Koncepcie a jej strategických odporúčaní slúži posilneniu demokratických základov celej spoločnosti, vrátane jej občianskej časti, ktorá je prezentovaná mimovládny neziskovým sektorom.

Ciele Koncepcie budú prakticky realizované prostredníctvom akčných plánov. ÚSV ROS pripravuje akčné plány v pravidelných cykloch, vždy pripravené pre vybrané strategické odporúčania z Koncepcie. Nie všetky strategické odporúčania nachádzajú svoje uplatnenie v každom akčnom pláne.

Akčný plán 2021 – 2024 je strategickým realizačným dokumentom, ktorý je prirodzeným predĺžením Koncepcie do realizačnej praktickej činnosti. V Akčnom pláne 2021 – 2024 sú formulované konkrétne úlohy s časovým postupom a určením zodpovedných riešiteľov každej úlohy.

Na výbere konkrétnych strategických odporúčaní pre tento akčný plán sa podieľali:

- pracovníci ÚSV ROS,
- členovia Rady vlády SR pre MNO,
- členovia pracovných skupín,
- zástupcovia MNO,
- experti občianskej spoločnosti.

Výber zvolených odporúčaní do akčného plánu zohľadňoval členenie Koncepcie do zvolených kapitol a samotnú naliehavosť a vážnosť problémov, na ktoré reagovali príslušné strategické odporúčania.

Akčný plán 2021 – 2024 stanovuje nasledovné priority najmä v nadväznosti na Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2020 – 2024:

- **posilniť viaczdrojové financovanie MNO,**
- **podporovať participáciu a aktívne občianstvo,**
- **analyzovať najvýznamnejšie oblasti mimovládneho neziskového sektora za účelom riešenia ich najväčších problémov a potrieb,**
- **podporovať vzdelávanie v prospech posilnenia občianskej spoločnosti,**
- **podporovať spoluprácu vlády SR a občianskej spoločnosti na princípe partnerstva, rovnocennosti, transparentnosti a efektívnosti,**
- **podporovať dobrovoľníctvo,**
- **nastaviť transparentnú a efektívnu podporu MNO z verejných a európskych zdrojov,**
- **vyhodnotiť dopady pandémie COVID – 19 na MNO,**
- **vykonať mapovanie všeobecne prospešných činností a služieb vykonávaných obdobne ako MNO cirkvami a náboženskými spoločnosťami a nimi zriadenými subjektmi.**

1. Občianska spoločnosť

Na základe výsledkov NP Výskum MNO a OS môžeme konštatovať, že pojem občianska spoločnosť je relatívne zložitý a abstraktný, čo často spôsobuje aj jeho nedostatočné pochopenie či nedôveru, no najmä zníženú schopnosť identifikácie seba samého ako súčasti občianskej spoločnosti nad rámec výroku, že všetci sme občania. Rovnako pojem občianska spoločnosť nemá dostatočné terminologické a legálne ukotvenie. Často je to pojem neznámy, vzdialený, cudzí, hlavne u najmladších, ktorí zatiaľ nemajú tento typ životných skúseností. Rovnako aj termín jednotného pomenovania občianskeho sektora je dôležitý, každé pomenovanie (napr. tretí sektor, mimovládny sektor, nevládny sektor, neziskový, resp. non-profit sektor) prináša iné konotácie, napr. pre jednotlivé vekové a sociálne skupiny majú odlišný význam. Tieto aktivity je dôležité realizovať v spolupráci s MNO a občianskou spoločnosťou.

Úloha č. 1:

V spolupráci s MNO vyvíjať aktivity smerujúce k vysvetľovaniu, čo je to občianska spoločnosť, kto je subjektom občianskej spoločnosti, čo je spoločnosť a kto je občan, kto je aktívny občan, čo znamená spoločnosť občanov a čo znamená občianska spoločnosť. Zároveň otvoriť diskusiu zameranú na jednotnú definíciu občianskej spoločnosti.

Zodpovedný: splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti

Termín: 31. december 2024

Výrazná väčšina respondentov z výskumu verejnej mienky, ktorý sa realizoval ako súčasť NP výskum MNO a OS, sa zhodla na tom, že občianske iniciatívy a MNO sú pevnou súčasťou demokratickej spoločnosti. Zároveň panuje zhoda na tom, že MNO uspokojujú potreby občanov tam, kde je nedostatočná aktivita subjektov verejnej správy. Občania neraz netušia, že mnohé užitočné služby či aktivity nie sú produktom zamestnancov verejnej správy, ale pochádzajú z mimovládneho neziskového prostredia. Rovnako si v mnohých prípadoch neuvedomujú, že sféra pôsobnosti občianskych organizácií plní množstvo funkcií. Práve škola je priestorom, ktorý môže v žiakoch a študentoch prebudiť záujem o veci verejné a vďaka osobnému príkladu mnohých učiteľov prebudiť aj odvahu a chuť angažovať sa pri riešení problémov. Podobne by sa škola mala stať prostredím, kde sa pestuje kritické myslenie, ktoré sa nevyhýba diskusii o páľivých problémoch dneška. Pozornosť je potrebné venovať aj odborným učilištiam a stredným odborným školám, pretože sociálne a občianske kompetencie rozvíjajú u mladých ľudí občiansku angažovanosť, upevňujú demokratické postoje alebo aj pochopenie globálnych súvislostí. Vzhľadom na to, že MNO a subjekty občianskej spoločnosti dlhodobo, kvalitne a predovšetkým inovatívnymi spôsobmi realizujú takto zamerané aktivity, je dôležité v spolupráci s MŠVVaŠ SR v spolupráci s nimi využívať ich potenciál.

Úloha č. 2:

V spolupráci s MNO posilniť vzdelávanie o občianskej spoločnosti na školách naprieč všetkými stupňami vzdelávania (začať už od materských škôl), naprieč všetkými typmi zamerania škôl (venovať špeciálnu pozornosť stredným odborným školám a učilištiam).

Zodpovední: minister školstva, vedy výskumu a športu v spolupráci so splnomocnencom vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti

Termín: priebežne

2. Mimovládne neziskové organizácie

MNO ako subjekty realizujúce všeobecne prospešné aktivity a služby majú v demokratickej spoločnosti nezastupiteľnú úlohu. Aj po 30 rokoch je možné konštatovať, že mimovládny neziskový sektor sprevádza množstvo ťažkostí a dlhodobo sa potýka s mnohými problémami. K riešeniu problémov mimovládneho neziskového sektora treba pristúpiť cielene, odborne a profesionálne. Výsledkom navrhovanej úlohy bude analýza, ktorá participatívne, v spolupráci s MNO popíše najväčšie problematické oblasti a potreby mimovládneho neziskového sektora. Táto analýza odporučí kroky, ktoré pomôžu vyriešiť a odstrániť najväčšie problémy mimovládneho neziskového sektora a zároveň navrhne harmonogram plnenia týchto krokov. Na plnenie tejto úlohy je nevyhnutné zabezpečiť finančné prostriedky z verejných zdrojov, vrátane zdrojov EŠIF a iných z EÚ.

Úloha č. 3:

V spolupráci s MNO vypracovať analýzu najvýznamnejších oblastí mimovládneho neziskového sektora za účelom riešenia najväčších problémov a potrieb mimovládneho neziskového sektora s cieľom posilniť jeho rozvoj a udržateľnosť.

Zodpovedný: splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti

Termín: 31. december 2024

Zákonom č. 346/2018 Z. z. o registri mimovládnych neziskových organizácií a o zmene a doplnení niektorých zákonov,⁹⁶ a úplným sfunkčnením registra k 1. januáru 2021, bol dokončený dlhoročný proces legislatívneho ukotvenia a nastavenia vzniku, registrácie, zániku a fungovania MNO.⁹⁷

Register MNO po prvýkrát komplexne zadefinoval aj 10 všeobecne prospešných oblastí činnosti MNO, ktoré doposiaľ neboli jednotne uvedené v jednotlivých právnych predpisoch.

Do Registra MNO navrhujeme na základe odporúčaní MNO doplniť ďalšie dve oblasti pôsobenia organizácií: práca s deťmi a mládežou a komunitný rozvoj. Tieto oblasti sa pri analyzovaní ukázali ako nezastúpené a potrebné. Zároveň je žiaduce v spolupráci s MNO zväziť a navrhnúť úpravu príslušných ustanovení zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov, týkajúcich sa účelov, na ktoré je možné poskytnúť podiel zaplatenej dane fyzických a právnických osôb.

Úloha č. 4:

V spolupráci s MNO navrhnúť zjednotenie, resp. doplnenie všeobecne prospešných oblastí činnosti MNO do jednotlivých právnych predpisov upravujúcich existenciu MNO, resp. ich generálnu právnu úpravu, vrátane príslušných ustanovení Zákona o dani z príjmov.

Zodpovední: splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti v spolupráci s ministrom vnútra, ministerkou spravodlivosti, podpredsedom vlády a ministrom financií

Termín: 31. december 2024

Mimovládne neziskové organizácie v mnohých oblastiach dopĺňajú a nahrádzajú služby vo verejnom záujme, t. j. verejné služby, ktoré vykonávajú orgány a inštitúcie štátnej správy a samosprávy, ale sú nútené si finančné zdroje na činnosť zabezpečovať často ad hoc kombináciou dobrovoľníctva, súkromných darov či zahraničných zdrojov a dotácií. To im neumožňuje finančnú stabilitu a systematický rozvoj a často úplné poskytovanie týchto služieb. Preto za dôležité považujeme vyjasnenie vzťahov mimovládnych neziskových organizácií s verejnou správou pri poskytovaní služieb

⁹⁶ Zákon č. 346/2018 Z. z. o registri mimovládnych neziskových organizácií a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2018/346/20190101>.

⁹⁷ Tento proces prebiehal v príkladnej participatívnej spolupráci ÚSV ROS, Ministerstva vnútra SR a MNO.

vo verejnom záujme a následné legislatívne a finančné nastavenia tak, aby relevantné mimovládne neziskové organizácie mohli nediskriminovane, riadne a plnohodnotne poskytovať služby vo verejnom záujme.

Úloha č. 5:

V spolupráci s MNO definovať služby vo verejnom záujme, ktoré poskytujú aj MNO, a následne vyjasňovať vzťahy mimovládneho neziskového sektora so štátom a samosprávou pri poskytovaní a financovaní týchto služieb.

Zodpovední: splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti v spolupráci s ministrom vnútra, ministrom práce, sociálnych vecí a rodiny a podpredsedom vlády a ministrom financií,

Termín: 31. december 2024

Návrh prevádzkovania charitatívnej lotérie ako významného piliera viaczdrojového financovania neziskového sektora zo súkromných zdrojov môže byť ďalším nástrojom stabilizácie a rozvoja MNO. Podmienky na prevádzkovanie charitatívnej lotérie sú upravené zákonom č. 30/2019 Z. z. o hazardných hrách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Charitatívna lotéria je charakterizovaná ako hazardná hra, ktorá môže byť prevádzkovaná iba nadáciou alebo záujmovým združením nadácií. Môže byť povolená až na päť rokov a vytvára tak dlhodobé zdroje financovania. Od iných hazardných hier sa líši najmä tým, že jej výnos z prevádzkovania sa musí použiť výlučne na verejnoprospešné účely. Súčasne aj štát oceňuje verejnoprospešné zameranie charitatívnej lotérie tým, že na rozdiel od klasických komerčných hazardných hier vyžaduje iba minimálny odvod zo zisku do štátneho rozpočtu. V súčasnej dobe je teda charitatívna lotéria upravená zákonom, no k jej implementácii ešte neprišlo. Tento spôsob získania zdrojov je postavený na požiadavkách vychádzajúcich z odporúčaní NP Výskum MNO a OS, zo záverov konferencie Orbis Civitates, uznesenia Rady vlády SR pre MNO (č. 7/2018 zo dňa 04. 12. 2018) a z výstupov Krízového štábu neziskového sektora. V prípade spoluúčasti štátu formou použitia verejných zdrojov je pri vzniku tejto lotérie a implementácii jej mechanizmu nevyhnutné dôsledne postupovať najmä z hľadiska transparentnosti a v súlade so zásadou hodnoty za peniaze.

Úloha č. 6:

V spolupráci s MNO zrealizovať spustenie charitatívnej lotérie.

Zodpovední: podpredseda vlády a minister financií v spolupráci so splnomocnencom vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti

Termín: 31. december 2024

Obdobné všeobecne prospešné činnosti ako MNO vykonávajú v podstatnej miere aj subjekty zriadené registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, ktoré sú zároveň súčasťou občianskej spoločnosti. Tieto činnosti vykonávajú ako účelové zariadenia cirkví a náboženských spoločností, resp. ako právna forma MNO, či ako cirkevné školy a školské zariadenia. Konkrétne zmapovanie kapacít a činností cirkví, náboženských spoločností, ich účelových zariadení a ďalších subjektov spadajúcich pod cirkvi a náboženské spoločnosti uskutočnil ÚSV ROS v roku 2020 v rámci plnenia úlohy B.2. AP 2019 – 2020.⁹⁸ Získané informácie z vyššie uvedeného mapovania potvrdzujú, že cirkvi a náboženské spoločnosti pôsobia vo všetkých všeobecne prospešných oblastiach definovaných zákonom o registri MNO a svoju pozornosť venujú nielen oblasti kultúrnych a duchovných hodnôt, ktorá je pre ne primárna, ale vo veľkej miere sa venujú aj ďalším všeobecne prospešným oblastiam.

⁹⁸ vo forme [Analýza stavu účelových zariadení cirkví a náboženských spoločností a ďalších subjektov zriadených cirkvami a náboženskými spoločnosťami, ktoré vykonávajú obdobné činnosti ako mimovládne neziskové organizácie.](#)

Úloha č. 7:

Pokračovať v mapovaní stavu a trendov týkajúcich sa všeobecne prospešných činností a služieb realizovaných cirkvami a náboženskými spoločnosťami a nimi zriadenými subjektmi.

Zodpovední: splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti v spolupráci s ministerkou kultúry

Termín: 31. december 2023

Aktuálne sa vo väčšine prípadov dotácie zo štátneho rozpočtu poskytujú na projekty realizované v danom rozpočtovom roku. Vzhľadom na účel a charakter niektorých projektov MNO by však bolo vhodné na základe dlhoročných skúseností a požiadaviek MNO umožniť podporu viacročných projektov a zabezpečiť tak prijímateľom dotácií čerpanie financií aj po dlhšiu dobu ako v rámci jedného kalendárneho roka. Podporila by sa tým kontinuita aktivít MNO, ktoré sú podporované zo štátneho rozpočtu. ÚSV ROS v roku 2020 v rámci plnenia úlohy B.1. AP 2019 – 2020 v spolupráci s expertmi z akademického prostredia vypracoval analýzu Existujúce postupy a metodiky dotácií poskytovaných zo štátneho rozpočtu z pohľadu efektívnosti, transparentnosti a účelnosti, ktorej výsledky následne prezentoval jednotlivým hodnoteným ÚOŠS. Predmetom skúmania bolo aj časové obdobie na realizáciu projektov. Niektoré ÚOŠS vyjadrili záujem o možnosť viacročného financovania projektov, no aktuálne musia podľa zákona č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a doplnení niektorých zákonov rešpektovať obdobie rozpočtového roka.

Úloha č. 8:

V spolupráci s MNO zmapovať možnosti, prekážky a reálnu potrebu viacročného financovania projektov MNO z dotácií poskytovaných zo štátneho rozpočtu a navrhnúť úpravu príslušnej legislatívy.

Zodpovední: splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti v spolupráci s podpredsedom vlády a ministrom financií

Termín: 31. december 2022

Transparentné, efektívne a účelné rozdeľovanie verejných zahraničných zdrojov, vrátane EŠIF a iných EÚ fondov prostredníctvom nadácií, resp. konzorcií nadácií je dlhoročne overenou dobrou praxou. Takým príkladom sú tzv. Nórske fondy (ACF program). Pri rozdeľovaní Nórskeho fondu dochádza k spolupráci medzi poskytovateľom verejných finančných prostriedkov, zástupcom vlády SR a transparentne vybranými subjektmi MNO, ktoré následne poskytnuté finančné prostriedky určené pre MNO rozdeľujú. Takáto forma účasti MNO na správe a rozdeľovaní finančných prostriedkov odstraňuje nadmernú administratívu. Tento mechanizmus je veľmi kladne hodnotený ako poskytovateľom tak správcom, ako aj samotnými prijímateľmi z radov MNO.

Úloha č. 9:

V spolupráci s MNO upraviť ustanovenia príslušnej legislatívy tak, aby verejné zdroje určené pre MNO mohli byť transparentne prerozdeľované prostredníctvom overených nadácií, resp. konzorcií nadácií.

Zodpovední: podpredsedníčka vlády a ministerka investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie, podpredseda vlády a minister financií

Termín: 31. december 2022

3. Spolupráca mimovládnych neziskových organizácií s verejným sektorom

Na základe výstupov NP Výskum MNO a OS je možné konštatovať, že spolupráca so štátom, či už v podobe pridelovania grantov, podpory pri vytváraní spoločných zámerov, či akejkoľvek odbornej expertízy z ich strany, nie je často vnímaná štátnymi a verejnými aktérmi ako niečo relevantné a s pridanou hodnotou. Skôr prevláda opačný názor, že mimovládny neziskový sektor nie je vnímaný ako rovnocenný partner. No aj napriek tomu badať snahu o neustálu komunikáciu a obojstrannú spoluprácu. Je preto dôležité tieto aktivity realizovať v spolupráci s MNO a občianskou spoločnosťou.

Úloha č. 10:

Informovať a vzdelávať pracovníkov organizácií verejnej správy v oblasti spolupráce s MNO.

Zodpovedný: splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti

Termín: 31. december 2024

ÚSV ROS v rokoch 2019 – 2021 realizoval NP Výskum MNO a OS, ktorého jedným z výstupov je Analýza socioekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti⁹⁹. Predmetná analýza poskytuje robustné množstvo dát a údajov o MNO, viacero čiastkových analýz a odporúčaní vzťahujúcich sa k verejnej správe (štátnej správe a samospráve) a tiež smerom k MNO. Okrem toho popisuje súčasný stav v jednotlivých všeobecne prospešných oblastiach, poukazuje na nedostatky a bariéry, ale zároveň poskytuje aj riešenia, návody a odporúčania ako daný stav zlepšiť. Údaje a zistenia z analýzy môžu byť relevantným a overeným zdrojom (tzv. evidence-based) pre tvorcov jednotlivých verejných politík.

Úloha č. 11:

Identifikovať, analyzovať a aplikovať dáta a odporúčania zistené v rámci Analýzy socioekonomického prínosu neziskového sektora a trendov rozvoja občianskej spoločnosti tak, aby zároveň boli zapojení zástupcovia MNO aktívni v jednotlivých všeobecne prospešných oblastiach pri úprave existujúcich, resp. pri príprave nových verejných politík.

Zodpovední: ministri, predsedovia ostatných ÚOŠS

Termín: 31. decembra 2021 a potom každoročne až do 31. decembra 2024 vrátane

Pandémia Covid-19 mala a má negatívny dopad nielen na celú občiansku spoločnosť, ale aj na činnosť MNO. Pri zmiernení následkov počas pandémie sa ukázalo, že aktivity a potenciál MNO, ktoré realizujú rôzne aktivity vo všetkých všeobecne prospešných oblastiach, sú nezastupiteľné. Sú známe spontánne, ale aj organizované prejavy aktívneho občianstva, dobrovoľníckej činnosti a pomoci MNO smerom najmä k zraniteľným skupinám obyvateľov, akými sú napr. deti, seniori, osamelí ľudia, sociálne alebo zdravotne znevýhodnení, marginalizované skupiny ale aj k ostatnému obyvateľstvu.

Je preto potrebné vyvíjať aktivity smerujúce k zdokumentovaniu a vyhodnoteniu reálnych dopadov pandémie Covid-19 na MNO. Následne je dôležité pripraviť v spolupráci s MNO a občianskou spoločnosťou odporúčania a nastavenia na zohľadnenie postavenia, dôsledkov a dopadov na MNO počas krízových situácií ako je pandémia, krízový stav, núdzový stav a iné.

⁹⁹ Analýza socioekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/vyskum_neziskoveho_sektora_a_obcianskej_spolocnosti/2020/ANALYZA_NP_VYSKUM_17.12.2020_FINAL.pdf.

Úloha č. 12:

V spolupráci s MNO sústrediť a vyhodnotiť dáta, analýzy, poznatky, dôsledky a dopady na MNO počas krízových situácií ako je pandémia, krízový stav, núdzový stav a iné.

Zodpovední: splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti v spolupráci s ministrom vnútra a ministrom zdravotníctva

Termín: 31. december 2024

4. Aktívny občan

Hoci dobrovoľníctvo zďaleka nie je jedinou formou občianskej angažovanosti, je potrebnou, obľúbenou a rozšírenou formou aktívneho občianstva, na ktorej významne participujú nielen dospelí a seniori, ale aj deti a mladí ľudia. Je preto dôležité aj naďalej ich vychovávať k aktívnemu občianstvu a uvedomovaniu si životných postojov a hodnôt. Zároveň aj u dospelých, resp. staršej populácie je potrebné podporovať aktívne občianstvo, ktoré sa neobmedzuje napr. iba na využívanie volebného práva a verejného vyjadrenia svojho názoru, ale prejavuje sa mnohorakým spôsobom vo všetkých všeobecne prospešných oblastiach, vrátane účasti na formálnom i neformálnom dobrovoľníctve, na darcovstve a na aktívnej účasti verejnosti a občanov na správe vecí verejných. V rámci realizácie AP KROS 2017 – 2019 ÚSV ROS pripravil v roku 2019 v spolupráci s MŠVVaŠ SR koncepciu výchovy a vzdelávania detí a mládeže k dobrovoľníctvu¹⁰⁰.

Úloha č. 13:

Pokračovať v realizácii výchovy a vzdelávania k dobrovoľníctvu na všetkých stupňoch vzdelávania, v školách a školských výchovno-vzdelávacích zariadeniach, podľa schválenej koncepcie výchovy a vzdelávania detí a mládeže k dobrovoľníctvu a každoročne informovať o výsledkoch plnenia tejto úlohy.

Zodpovedný: minister školstva, vedy výskumu a športu

Termín: každoročne, vždy k 31. decembru

Výskum verejnej mienky, ktorý bol súčasťou výskumu o socioekonomických prínosoch neziskového sektora, síce uvádza, že medzi jednotlivými vekovými kategóriami nie je v miere zapojenia sa do dobrovoľníctva významný rozdiel, v porovnaní so zahraničím sú však z hľadiska ekonomického statusu najmenej zapojenou skupinou do formálneho dobrovoľníctva dôchodcovia. Pravdepodobne to súvisí s nízkym finančným príjmom tejto veľkej skupiny obyvateľstva, keďže aj zahraničné výskumy potvrdzujú, že miera zapájania sa do dobrovoľníctva rastie spolu s ekonomickými ukazovateľmi krajiny. Rovnako si myslíme, že súčasní seniori sú skupinou, ktorú najviac zasiahlo zastavenie a zrušenie väčšiny im určených občianskych aktivít, a preto ich zapájanie do formálneho dobrovoľníctva je v porovnaní s inými skupinami nižšie. Mnohé výskumy zo zahraničia však potvrdzujú, že zapájanie sa seniorov do dobrovoľníctva zlepšuje kvalitu života, ako po zdravotnej, tak aj po psychickej stránke. Nastavenie týchto podmienok je potrebné realizovať v spolupráci s MNO pôsobiacimi v oblasti dobrovoľníctva a aktívneho starnutia.

Úloha č. 14:

Vytvoriť podmienky na realizáciu dobrovoľníctva seniorov v rámci Národného programu aktívneho starnutia na obdobie rokov 2021 - 2030.

Zodpovedný: minister práce, sociálnych vecí a rodiny

Termín: 31. december 2023

¹⁰⁰ [Koncepcia výchovy a vzdelávania detí a mládeže k dobrovoľníctvu.](#)

Organizácie, ktorých primárnou oblasťou je dobrovoľníctvo, vnímajú prínosy dobrovoľníkov/dobrovoľníčok vo viacerých oblastiach. Za najvýznamnejšie oblasti prínosov dobrovoľníkov v organizáciách v oblasti dobrovoľníctva je možné považovať zvyšovanie kvality poskytovaných služieb, zviditeľnenie organizácie a šírenie jej dobrého mena, rozširovanie osobných a profesionálnych sietí, ale aj poslanie a cieľov organizácie. Vďaka dobrovoľníkom majú tiež organizácie k dispozícii prístup k špecifickým vedomostiam a zručnostiam, ktorými disponujú. 86,4 % organizácií, ktorých primárnou oblasťou je dobrovoľníctvo, súhlasili s výrokom, že bez dobrovoľníkov by nemohli fungovať. Za najvýznamnejšie problémové faktory spolupráce s dobrovoľníkmi organizácie pôsobiace v oblasti dobrovoľníctva považujú nedostatok financií na dobrovoľnícky program a adekvátnu podporu dobrovoľníkov (ako veľmi problémový tento faktor vníma 40 % organizácií, ktoré sa k tejto otázke vyjadrili). V nadväznosti na skúsenosť v rámci účasti dobrovoľníkov, ktorí sú nenahraditeľnou zložkou pri riešení súvisiacich s pandemickou situáciou (Covid-19 a budúcich krízových a núdzových stavov), ale aj v záujme podpory a rozvoja dobrovoľníctva je dôležité zabezpečiť finančnú udržateľnosť dlhodobých dobrovoľníckych programov a relevantných dobrovoľníckych centier. Na základe plnenia úlohy B.9. AP KROS ÚSV ROS v súčasnosti v spolupráci s MNO pripravuje návrh takéhoto finančného mechanizmu, ktorý je nevyhnutné implementovať.

Úloha č. 15:

Vytvoriť možnosti pre zavedenie implementácie finančného mechanizmu na podporu dlhodobých dobrovoľníckych programov a dobrovoľníckych centier z verejných zdrojov.

Zodpovedný: splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti v spolupráci s ministrom vnútra

Termín: 31. december 2024

Participácia je kľúčovým nástrojom pre uskutočnenie verejných politík, ktorý do ich efektívnej prípravy, tvorby a implementácie súčasne zapája aj aktérov občianskej spoločnosti a verejnej správy. ÚSV ROS v rokoch 2017 – 2020 realizoval Národný projekt Podpora partnerstva a dialógu v oblasti participatívnej tvorby verejných politík¹⁰¹. Výstupy z tohto projektu poukazujú na potrebu ďalšieho systematického rozvoja zapájania verejnosti a zástupcov občianskej spoločnosti do tvorby verejných politík na všetkých úrovniach verejnej správy. Taktiež poukazujú na potrebu ďalšieho rozvíjania vzájomného dialógu a sieťovania, systematického procesu informovania a vzdelávania, budovania kapacít v prostredí občianskej spoločnosti a verejnej správy, transferu dobrých skúseností a prípadných legislatívnych zmien. Zároveň je dôležité v spolupráci s MNO a občianskou spoločnosťou podporovať participáciu mladých ľudí a spolupracovať s vysokými školami.

Úloha č. 16:

V spolupráci s MNO pokračovať v aktivitách podporujúcich participáciu občianskej spoločnosti a MNO na tvorbe verejných politík.

Zodpovedný: splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti

Termín: 31. december 2024

¹⁰¹ ÚSV ROS: Podpora partnerstva a dialógu v oblasti participatívnej tvorby verejných politík. Dostupné na: https://www.minv.sk/?ros_np_participacia.

5. Spätná kontrola a pokračovanie

Záverečnými úlohami akčného plánu 2021 – 2024 bude vyhodnotenie plnenia jeho úloh a nadefinovanie akčného plánu na ďalšie obdobie. Hodnotenie bude prebiehať participatívnym spôsobom, zapojením jednotlivých rezortov a iných verejných inštitúcií, zástupcov MNO a širokej verejnosti.

Úloha č. 17:

Vypracovať záverečné hodnotenie Akčného plánu 2021 – 2024.

Zodpovedný: splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti

Termín: 31. marec 2025

V nadväznosti na odporúčania zadefinované v Konceptii rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku až do roku 2030 je dôležité pripraviť úlohy na ďalšie obdobie. Pri príprave nového akčného plánu na roky 2025 – 2027 bude ÚSV ROS opäť postupovať participatívnym spôsobom, a to zapojením všetkých zainteresovaných aktérov, vrátane zástupcov MNO a občianskej spoločnosti.

Úloha č. 18:

V spolupráci s MNO vypracovať návrh Akčného plánu Konceptie rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2025 – 2027 a predložiť ho na rokovanie vlády SR.

Zodpovedný: splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti

Termín: 31. júl 2025